

שיפור המענים החברתיים באמצעות ארגוני חברה אזרחית במסגרת החלטת ממשלה 1279 לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב

תוצרי תהליך ההיוועצות והמחקר
אוגוסט 2023

אנו שמחים לשתף אתכם בתוצרי תהליך ההיוועצות והמחקר שהוביל האגף בחודשים האחרונים, לטובת יישום פרק שיפור המענים החברתיים באמצעות ארגוני חברה אזרחית במסגרת החלטת ממשלה 1279 לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב.

תהליך זה משקף את תפיסת העבודה באגף שכדי לקדם פיתוח כלכלי חברתי משמעותי בחברה הבדואית בנגב עלינו לקדם שיתופי פעולה רב מגזריים ולהשקיע בפעילות הנעשית בשיתוף הקהילה וארגוני חברה אזרחית מקומיים. אנו מאמינים כי חתירה לשיתופי פעולה חוצי ארגונים ומגזרים, והגברת התיאום והסנכרון בין הגופים השונים יביאו לפריצות דרך משמעותיות.

מטרתנו בשלב יישום פרק זה של ההחלטה היא להתעמק במספר מצומצם יחסית של נושאים ולהוביל בהם עשייה תשתיתית בראייה ארוכת טווח. לצורך כך פנינו לתהליך היוועצות רב מגזרי מבוסס מחקר ונתונים שיאפשר לנו למפות את התחומים בהם נדרש לעשות את פריצות הדרך המשמעותיות ביותר ושל ארגוני חברה אזרחית יש יתרון יחסי ביכולת לסייע לממשלה להביא לפריצות דרך במענים החברתיים הניתנים לקהילה.

תיאור תהליך ההיוועצות ותוצרי המחקר מובאים כאן לפניכם. על בסיס תוצרים אלו יפעל האגף במסגרת החלטת הממשלה להגביר ולייעל את המענים החברתיים בתחומי הצעירים, הגיל הרך וחיזוק מקצועי של ארגוני חברה אזרחית מקומיים. אנו תקווה כי פרסום המחקרים והתובנות מהתהליך ישרת גופים וארגונים נוספים בפועלם לפיתוח כלכלי חברתי של החברה הבדואית בנגב.

תודתנו לאנשים הרבים מהחברה הבדואית, משרדי הממשלה ונציגי ארגוני חברה אזרחית בנגב, שפינו מזמנם כדי לקחת חלק בתהליך זה ולחברת אשחר על הובלת תהליך ההיוועצות ולחברת נאס – נאס על הובלת התהליך המחקרי.

בברכה,

האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב
המשרד לשוויון חברתי

רציונל ותוכן עניינים

מסמך זה מסכם את תהליך היוועצות המשותף בהובלת האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב. המסמך מורכב משלושת מרכיבי התהליך:

פרק א':

היוועצות רב מגזרית

- רקע ותיאור תהליך ההיוועצות
- פירוט מפגשי ההיוועצות

פרק ב':

מיפוי ראשוני של נושאים נבחרים (שלב א')

- החברה האזרחית הבדואית בנגב
- הון אנושי ברשויות המקומיות ובארגוני החברה האזרחית
- הגיל הרך
- שפות
- חינוך בלתי פורמלי
- צעירים
- תעסוקה

פרק ג':

איפיון מעמיק לנושאים במיקוד (שלב ב')

- החברה האזרחית הבדואית בנגב
- הון אנושי בארגוני החברה האזרחית וברשויות המקומיות
- הגיל הרך
- שפות
- צעירים

פרק א': היוועצות רב מגזרית

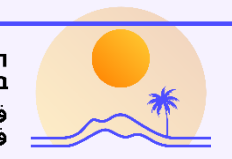
היוועצות רב מגזרית במסגרת הפרק הגברת
המענים החברתיים באמצעות ארגוני חברה

אזרחית בהחלטת ממשלה 1279

לחברה הבדואית בנגב

ינואר – יולי 2023

הנחייה וכתבייה: רותם ליסאי ונטע סיבוני גלילי

עקרונות מרכזיים בשיתוף הציבור

הבנה כי עשייה רב מגזרית בשילוב של חברה אזרחית, פילנתרופיה, אקדמיה וממשלה יכול להוסיף ידע רב, נקודות מבט שונות ודרכי פעולה מגוונות לשיפור המענים החברתיים הניתנים לחברה הבדואית בנגב.

לאנשים מהשטח (קהל רחב, נציגי חברה אזרחית, עובדי רשויות מקומיות, עובדי ארגוני פילנתרופיה ועוד) ישנו ידע מעמיק אותנטי מהשטח על הנושאים הנידונים, שחשוב שישולב בתכניות העבודה של האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב.

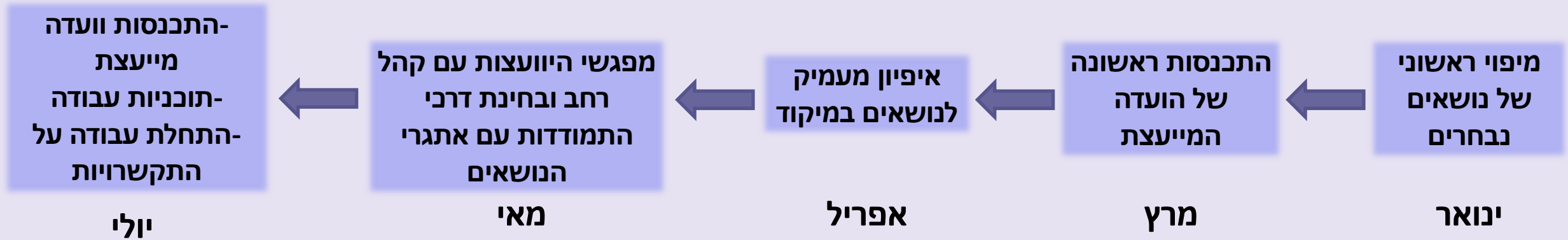
תהליך השיתוף מאפשר עבודה משותפת ומתואמת בין הגופים השונים. סנכרון זה מביא פוטנציאל לעבודה חדשנית ופורצת דרך במענים החברתיים הניתנים לקהילה.

בלב התהליך עבדה ועדה מייעצת שהורכבה מאנשי ארגוני חברה אזרחית, אנשי משרדי ממשלה ובעלי עניין מרכזיים בחברה הבדואית בנגב, בדואים ויהודים, נשים וגברים.

מתווה התהליך – 2023

דגשים חשובים עימם יצאנו לדרך בתהליך זה

- לשמוע מכם, מהשטח, מה צריך
- התהליך ילווה על ידי מיפוי מחקרי
- התוצרים של המפגשים ושל המחקר יחד יאפשרו לאגף לקדם תוכניות עבודה ודרכי פעולה עם חברה אזרחית
- בסוף התהליך יבחרו 2 או 3 נושאים לעשייה משמעותית בראייה ארוכת טווח בשיתוף עם החברה האזרחית

קריטריונים לבחירת נושאים

- מידת הרלוונטיות לעשייה של חברה אזרחית
- הצורך בשטח
- בשלות ממשלתית למימוש התוכניות בהמשך

- החברה האזרחית הבדואית בנגב
- הגיל הרך
- שפות
- כינוך בלתי פורמלי
- צעירים
- תעסוקה
- הון אנושי ברשויות המקומיות ובארגוני חברה אזרחית

נושאים במיקוד לאחר מפגש הפתיחה של הועדה המייעצת (19.03.23)

- הגיל הרך
- שפות
- צעירים

- ❖ הנושאים הון אנושי וארגוני חברה אזרחית הינם נושאי רוחב שמלווים את כל אחד מהנושאים הנוספים וישולבו בתכניות העבודה השונות.
- ❖ לאחר מפגש השיתוף של משרדי הממשלה וארגוני חברה אזרחית (30.05.23), הוחלט ששפות כנושא ישולב בתכניות של צעירים והגיל הרך אך לא יהיה נושא עומק בפני עצמו לעבודה. זאת, בשל ההבנה כי משקל רב בפתרון הבעיה נמצא אצל הממשלה בדגש על משרד החינוך והיתרון היחסי של החברה האזרחית בו מצומצם.

מפגשי שיתוף

שלב מס' 1 19.3.23 (לקיה): התנעה

מהלך המפגש

1. היכרות
2. הצגת נתוני מחקר ראשוניים בכל אחד מהתחומים
3. דיונים בקבוצות עפ"י הנושאים ובחירת נושאים למיקוד

משתתפים/ות: כ- 20

חברי ועדה מייעצת

מטרות המפגש

1. התנעת תהליך השיתוף
2. חשיבה על אתגרים, חסמים ותתי נושאים של הנושאים הנידונים בתהליך
3. בניית קווים מנחים לתהליך השיתוף

מפגש מס' 1 19.3.23 התנעה:

הציפיות החזקות ביותר, שעלו מספר פעמים רב במגוון מופעים, הן:

1. הקשבה ושותפות עם אנשים מהשטח, תושבים ובעלי תפקידים.
2. חיזוק החברה האזרחית בחברה הבדואית ויצירת תוכניות ברות השגה ומעשיות, לא עוד "תוכניות מדף".
3. צורך באיגום משאבים ושותפות רב מגזרית.
4. יצירת תהליך משמעותי ושונה:
 - א. למידה ממה שנעשה בעבר.
 - ב. יצירת תוכניות המותאמות לכל יישוב, או צורת יישוב, ולא תוכניות גנריות, מכיוון שהשונות בין היישובים מאוד גדולה.
 - ג. התמקדות במספר קטן של תחומים ולא להתפרס למגוון תחומים, כדי שהטיפול יהיה ממוקד ואיכותי.
5. התחום ש"זכה" בעניין הרב ביותר בקרב משתתפי המפגש הוא הגיל הרך, מתוך מחשבה שהוא מהווה בסיס לשנים קדימה. יתר התחומים "זכו" לניקוד דומה מאוד.

מפגשי שיתוף

שלב מס' 2 16.05.23 (חורה ורהט):
העמקת ההיוועצות וגיבוש כיווני פעולה
(בחורה המפגש התקיים בבוקר וברהט בערב)

מהלך המפגש

1. הצגת מטרות ומהלך המפגש
2. עבודה בקבוצות לפי נושאים על האתגרים של כל נושא
3. עבודה בקבוצות לפי נושאים על דרכי ההתמודדות עם האתגרים
4. העלאת רעיונות לפעולות ועיבוד שלהם בקבוצות

משתתפים/ות: כ- 50

1. קהל רחב ובעלי תפקידים הרלוונטיים לנושאים הנבחרים
2. חברי ועדה מייעצת

מטרות המפגש

1. איסוף ידע ונקודות מבט שונות על הנושאים השונים
2. חשיבה על כיווני פעולה אפשריים לנושאים השונים

שלב מס' 2 העמקת ההיוועצות וכיווני פעולה

אתגרים בתחום הצעירים שהציפו המשתתפים במפגש:

- קשיי נגישות והגעה לפעילויות ומסגרות לצעירים
- ריבוי של בני נוער המעורבים במעשי אלימות
- ריבוי של בני נוער חסרי מסגרת
- פער גדול בין היכולות של הצעירים למימוש שלהן מכיוון שאין מספיק הכוונה בבתי הספר ובבית משפחות מתנגדות ליציאת צעירות ממוקמות היישוב למקומות מרוחקים לתעסוקה ולימודים
- מחסור במענים בלתי פורמליים לפיתוח מיומנויות וכישורים ולמניעת התנהגויות מסכנות
- לצעירים אין מספיק כלים לכניסה לשוק העבודה ואין מספיק מסגרות מתאימות לתעסוקה
- היעדר מודלי חיקוי וכלים להורים להתמודדות עם הילדים ועידודם להשתתף בתוכניות בלתי פורמליות
- מיעוט משתתפים גברים בתוכניות ובאקדמיה

אתגרים בתחום הגיל הרך שהציפו המשתתפים במפגש

- קושי כלכלי של ההורים במימון מסגרות
- יש צורך בשיפור במודעות ההורים לגבי חשיבות ההתפתחות בגיל הרך ובתחושת המסוגלות שלהם בתחום
- מחסור במענים ובאנשי מקצוע לטיפול בעיכובים התפתחותיים
- מסגרות קיימות מרוחקות
- מחסור במעונות יום ובמסגרות לשעות הצהרים
- תשתיות רעועות ותחזוקה ירודה בבתים ובמסגרות והיעדר ציוד מתאים
- חסר מיפוי מעמיק של המצב בשטח
- מחסור בכוח אדם מקצועי וסמך-מקצועי ובהכשרתו
- מחסור בשירותי פנאי לגיל הרך – משחקיות, חוגים, מופעי תרבות
- חסר סנכרון בין גורמים שפועלים בשטח
- ריבוי מקרים של תמותת תינוקות מתאונות בית
- מחסור בהנגשה לשונית ושפתית של השירותים

שלב מס' 2 העמקת ההיוועצות וכיווני פעולה

אתגרים בתחום השפות שהציפו המשתתפים במפגש

- ריבוי שפות
- ערבית ספרותית - לא מלמדים מיומנויות שפה
- אין מספיק ידע וכישורים נדרשים למורים לשפות עברית וערבית כי ההכשרות לא מספקות
- הורים שאינם יודעים עברית כלל מתקשים לעזור לילדים בלימודים
- אין מספיק חשיפה לעברית מדוברת, במיוחד בגילאי הגן
- אלפי ילדים רבים לא נמצאים במסגרות חינוכיות בגילאי הגיל רך ומגיעים לבתי הספר עם פערי שפה גדולים
- תחושה בקהילה שניתן להסתדר בלי עברית מבחינת תעסוקה והשכלה
- מחסור באמצעים משלימים ומתקדמים להוראה פורמלית- משחקי קופסא, משחקי וידאו/דיגיטל, סרטונים ברשת
- הצורך בעברית ירד מכיוון שחסרה תחושת שייכות לחברה הכללית במדינה
- אין מספיק שעות לימוד של עברית
- הלימודים בבי"ס לא מכשירים להשתלבות בשוק העבודה מבחינה שפתית
- מחסור בהנגשה לשונית ושפתית של השירותים

מפגשי שיתוף

שלב מס' 3 30.05.23 (שגב שלום):

העמקת ההיוועצות עם נציגי ממשלה ופילנתרופיה

מהלך המפגש

1. הצגת מטרות ומהלך המפגש
2. הצגת תוצרי המחקר בנושאים השונים
3. עבודה בקבוצות לפי נושאים על הדרכים לקידום כיווני הפעולה והמנגנונים הנכונים למימושן

משתתפים/ות: כ- 50

1. חברי ועדה מייעצת
2. נציגי משרדי ממשלה שונים
3. נציגי פילנתרופיה שונים

מטרות המפגש

1. למידת הנושאים על בסיס תהליך ההיוועצות עד כה ומחקר העומק.
2. עבודה על כיווני פעולה והמלצות למנגנוני עבודה עם חברה אזרחית.

שלב מס' 3 העמקת ההיוועצות עם נציגי ממשלה ופילנתרופיה

תחום הצעירים- סוגיות להמשך בחינה והעמקה בדרכי הפעולה

- הקמת שולחנות עגולים ביישובים, ושולחן עגול אזורי שמתכללים את כל הגורמים
- יצירת ביטחון כלכלי לרשויות למימוש התוכניות
- חשוב לעשות reaching out ולהגיע אל הצעירים
- לשתף את הצעירים והוריהם ביצירת וגיבוש התוכניות
- חיזוק מרכזי הצעירים ביישובים

שלב מס' 3 העמקת ההיוועצות עם נציגי ממשלה ופילנתרופיה:

תחום הגיל הרך - סוגיות להמשך בחינה והעמקה בדרכי הפעולה

- יצירת פונקציה שתרכז את תחום הגיל הרך הן ברשויות והן ברמה האזורית
- מיפוי המצב ההתפתחותי של הילדים הבדואים ויצירת מענים מתאימים, שלא דווקא מצריכים מעונות יום
- קידום תהליכי חשיבה עם האוכלוסייה ועם כל הגורמים השותפים (רב מגזרי)
- פיתוח ראייה הוליסטית שרואה את כל הגורמים בחיי הילד – משפחה ומערכת החינוך
- סבסוד יותר משמעותי למסגרות איכותיות, לפי קריטריונים
- חיזוק טיפות החלב כמוקד קהילתי לגיל הרך
- לאפשר גמישות ולצמצם בירוקרטיה
- לא להתייחס לאוכלוסייה כמקשה אחת, אלא להתאים את הפתרונות לכל חלקי האוכלוסייה
- התאמת לוחות הזמנים לקצב של האוכלוסייה, לתת זמן להכיל את השינוי
- אישור נתינת הדרכות והכשרות לגיל הרך גם למוסדות לא מפקחים/מאושרים
- חיזוק מימון פילנתרופי לתוכניות שהמדינה מתקשה לממן, כמו תוכנית לחינוך ביתי

שלב מס' 3 העמקת ההיוועצות עם נציגי ממשלה ופילנתרופיה:

תחום השפות - סוגיות להמשך בחינה והעמקה בדרכי הפעולה

- להתאים את המענים לצרכים המשתנים של כל חלקי האוכלוסייה הבדואית
- להתחבר לארגונים ויוזמות קיימים, כמו מרכז לחדשנות בחינוך
- יצירת עבודה רב מגזרית משותפת
- החברה האזרחית צריכה לבנות "מוצרים משלימים" או תוספתיים, שאחר כך יכולים גם להיטמע במערכת
- יצירת מדיניות פדגוגית של משרד החינוך בתחום לימוד השפות, כולל אמצעי מדידה והערכה

מפגשי שיתוף

שלב מס' 4 30.07.23 (באר שבע):
תיקוף המלצות וסיכום התהליך

מהלך המפגש

1. הצגת תוצרי תהליך השיתוף והמחקר
2. תכניות עבודה ופעולות להמשך
3. חסמים ואתגרים ביישום
4. משוב על התהליך

משתתפים/ות: כ- 20

חברי ועדה מייעצת

מטרות המפגש

1. הצגת תוצרי תהליך השיתוף והמחקר ומשוב עליהם
2. חשיפה לפעולות ותכניות האגף
3. משוב מסכם על התהליך

פרק ב': מיפוי ראשוני של נושאים

נבחרים (שלב א')

פברואר – מרץ 2023

הגברת המענים החברתיים באמצעות ארגוני חברה אזרחית בהחלטת ממשלה 1279

שלב א' – מיפוי ראשוני

חינוך בלתי
פורמלי

שפות

הגיל הרך

החברה האזרחית
הבדואית בנגב

הון אנושי ברשויות המקומיות
ובארגוני החברה האזרחית

תעסוקה

צעירים

- הנתונים במסמך זה נאספו מגורמי מדינה רשמיים, מכוני מחקר, מחקרים קודמים של חברת נאס-נאס ומארגונים הפועלים בנגב.
- נתונים שמקורם בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אינם כוללים דגימה של תושבי ההתיישבות הבדואית שאינה מוסדרת, אשר מהווים כ-25% מהאוכלוסייה הבדואית.
- אנחנו מודים מאוד לכל נציגי גופי המדינה וארגוני השטח אשר שיתפו אותנו במידע ותובנות בנדיבות אין קץ.

צוות המחקר: ארן זינר, אביבית חי, ד"ר מייסלון דלאשה, עדי גרנות, נאדיה אבו עסא
ויסמין תמוז

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

מתודולוגיה

- שלב א' של המחקר (פברואר-מרץ 2023) מיפה באופן ראשוני שבעה נושאים נבחרים: חברה אזרחית והון אנושי בחברה האזרחית וברשויות המקומיות (תחומי רחב) וכן שפות, גיל רך, צעירים, תעסוקה וחינוך בלתי פורמלי (תחומי תוכן).
- המיפוי כלל אפיון של קהל היעד וארגוני החברה האזרחית בכל אחד מהנושאים, וכן איגום נתונים ואפיון חסמים ואתגרים (המופיעים במלואם בנספח של מסמך זה).
- בהתבסס על הממצאים ולאחר דיון בוועדה המייעצת של התהליך, נבחרו חמישה נושאים למיקוד המפורטים כאן.

החברה האזרחית הבדואית בנגב

שאלה מרכזית: מה מצבה האובייקטיבי והיחסי של החברה האזרחית הבדואית בנגב?
למה? כדי להבין את הפוטנציאל של ארגונים אלו להוביל פיתוח חברתי-כלכלי של החברה הבדואית

ארגוני חברה אזרחית בדואים ומשותפים בנגב מצב קיים

מתוכם, **פחות מ-30%** קיבלו אישור
ניהול תקין בשלוש שנים האחרונות
(מעט פחות מכלל הארגונים הערביים
והמשותפים – 36% **)

כ-**160** מהארגונים
הערביים והמשותפים
רשומים בנגב

כ-**2200** עמותות וחל"צים
ערביים ומשותפים (יהודיים-
ערביים) רשומים בכל הארץ*

ארגונים עם אישור ניהול
תקין בשלוש שנים
האחרונות

ארגונים רשומים

ארגוני חברה
אזרחית ערביים
ומשותפים

1 לכל **6800** נפשות

1 לכל **1900** נפשות

בנגב

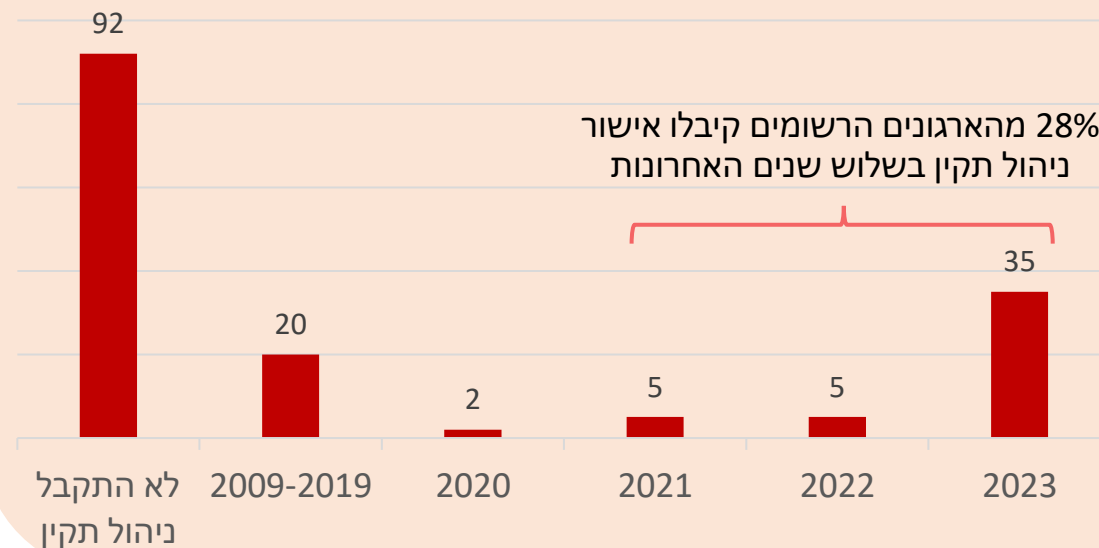
1 לכל **2200** נפשות

1 לכל **800** נפשות

בשאר הארץ

⊗ בנגב **פחות ממחצית** כמות הארגונים הרשומים משאר
הארץ ו**פחות משליש** הארגונים בעלי אישור ניהול תקין.

השנה האחרונה בה התקבל אישור ניהול תקין
(מספר עמותות, N=159)

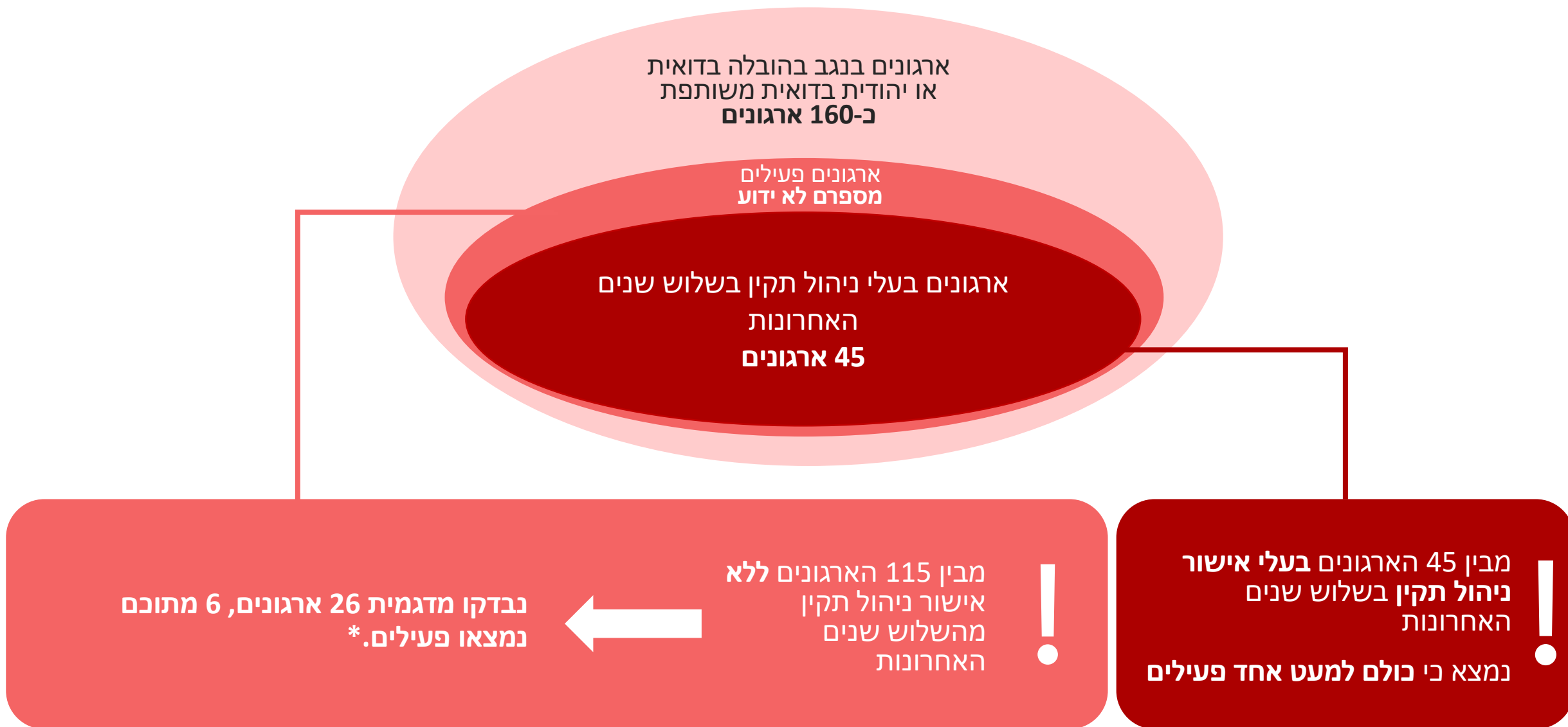

*מקור: קובץ נתונים של משרד המשפטים והיחידה לשיתופי פעולה בין מגזריים במשרד ראש הממשלה, פברואר 2022. הנתונים נאספו ממאגרי נתונים רשמיים של רשם העמותות במשרד המשפטים.

**עבור הארגונים שאינם פועלים בנגב, נבדקו השנים 2020, 2021, 2022.

ארגוני חברה אזרחית בדואים ומשותפים בנגב מצב קיים

* הבדיקה נעשתה על פי בחינת נוכחות ברשת (בעברית או ערבית). עם זאת, יש להניח כי ישנם ארגונים הפועלים מקומית בשטח ללא נוכחות ברשת. בבדיקה זו לא נבדקו ארגונים בתחומי הדת והאדבוקציה.

ארגוני חברה אזרחית בדואים ומשותפים בנגב מצב קיים

50 ארגונים פעילים, על פי נתוני הדוחות המילוליים העדכניים ביותר ברשם העמותות, נכון ליום הוצאת קובץ הנתונים*

הועסקו בארגונים כ-2,550 עובדים

מספר זה כולל מורים ומדריכים בחינוך הפורמלי והבלתי פורמלי המועסקים באמצעות עמותות מקומיות, ומתאר את כמות המשרות, ולא היקפן.

המחזור השנתי של כל הארגונים יחד

236 מיליון ₪

ארגונים בנגב בהובלה בדואית
או יהודית בדואית משותפת

ארגונים פעילים
ללא ניהול תקין
6

התחומים המובילים בהם עוסקים הארגונים*

40% חינוך, השכלה והכשרה מקצועית

22% קהילה וחברה

18% שירותי רווחה

* שיעור הארגונים העוסק בתחום. ישנם ארגונים העוסקים ביותר מתחום אחד

10 ארגונים קיבלו
כספים מרשויות
מקומיות (תמיכות
ותשלום עבור
שירותים) בסכום כולל
של כ-

54 מיליון ₪

כ-75% מסכום ניתן למרכזים
הקהילתיים ברהט, תל-שבע
וערערה בנגב.

15 ארגונים קיבלו
כספי מדינה (תמיכות
ותשלום עבור
שירותים) בסכום כולל
של כ-

103 מיליון ₪

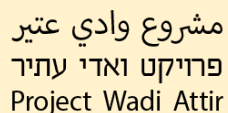
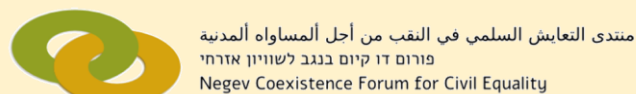
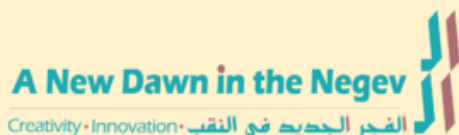
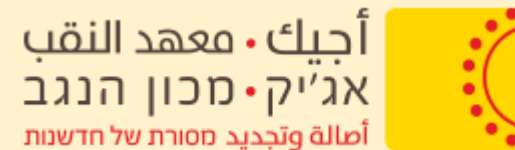

כ-45% מסכום זה שולם
לעמותה המפעילה את שירותי
החינוך בחורה.

ארגונים פעילים בעלי ניהול תקין
בשלוש שנים האחרונות
44

* הדוחות המילוליים הם עבור השנים הבאות: 2021 (4 ארגונים – עודכנו לצורך מחקר זה בגלל העדרן מקובץ הנתונים המקורי), 2020 (23 ארגונים), 2019 (16), 2018 (3), 2015 (2).

ארגונים שטח פעילים רשימה חלקית

ארגונים נוספים הפועלים בשטח רשימה חלקית

ארגוני חברה ערבית/משותפת
ארציים הפועלים בנגב

ארגונים כלליים בנגב המפעילים תוכניות
ייעודיות לחברה הבדואית

ארגוני כלליים ארציים הפועלים
בחברה הבדואית בנגב

אתגרים וחסמים מרכזיים*

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המשרד
לשווקין חברתי

כללי

חסמים מבניים ומוסדיים
במיוחד בהתיישבות שאינה מוסדרת, לרבות מחסור בתשתיות, וכן קושי בהקמת/שכירת מבנים ותשתיות.

קושי בגיוס כספים, הון אנושי ומתנדבים, תחרות על משאבים עם ארגונים ארציים.

רוב הארגונים צעירים וקטנים יחסית – חלק ניכר מהם סובלים מחוסר יציבות, עליות ומורדות והיעדר ניסיון ביהולי.

משאבים מוגבלים, תלות במקור הכנסה אחד – מגביל חדשנות וגמישות.

עבודה עם רשויות מקומיות – קשיים בפיתוח מערכת יחסים בונה עם רשויות מקומיות, חשדנות הדדית, חוסר שיתוף פעולה.

פער אדיר בין צרכי החברה לבין יכולות העמותות.

מתח פוליטי והתנגדות – מתחים בין רוב למיעוט בנגב ובין האוכלוסייה הבדואית לגופי המדינה מגבילים את יכולתם של ארגוני החברה האזרחית לבנות שותפויות ולקדם את תוכניותיהם.

בעבודה מול המדינה

היקף פעילות או היקף תקציב שלא מאפשר לעמוד בתנאי הסף לתמיכה ממשלתית. לדוגמה: דרישה לפעילות ברמה אזורית או ארצית.

חוסר אמון (הדדי), ניכור וקשרים רופפים עם משרדי הממשלה.

קושי בניצול משאבים בשל היעדר ידע רלוונטי של העמותות לגבי הזדמנויות, תהליכים ממשלתיים, תנאי סף וכן הלאה.

היעדר הנגשה שפתית ותרבותית מצד משרדי הממשלה, לצד קושי רגולטורי ובירוקרטי בעבודה מול משרדי הממשלה.

מעורבות נמוכה של האוכלוסייה בעיצוב הצעות התמיכה כך שיתאימו לצרכיה ולמבנה הפעילות שלה. לדוגמה: חובת ציון מקום קבע לפעילות, שלא מתאים לחברה הבדואית.

*חלק ניכר מהאתגרים רלוונטיים גם לעמותות ערביות בכל הארץ, אך ביתר שאת לעמותות בדואיות.

מקורות: עינת רוני ורנין סאלח, דו"ח ביניים מסמך ממצאים ותובנות מראיונות עם מנכ"ל עמותות ערביות, היחידה לשיתופי פעולה בין-מגזריים, משרד ראש הממשלה, נובמבר 2021; הנגשת משאבי מדינה (מכרזים ותמיכות ממשלתיות) לארגוני שטח ערבים, חסמים מרכזיים של ארגוני השטח, נאס-נאסי ליוזמת מובדאראת, יולי 2020; חנן ארליך, תמיכת המדינה במוסדות ציבור, משרד המשפטים, 27.1.2021; אמל ג'מאל, החברה האזרחית הערבית בישראל: אליטות חדשות, הון חברתי ותודעה אופוזיציונית, אוניברסיטת תל אביב. מכון וולטר ליבך לחינוך לדו-קיום יהודי ערבי, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2017; ראיונות עם ארגוני שטח.

היסטורית, לארגוני החברה האזרחית בחברה הערבית בכלל והבדואיות בפרט, תפקיד מכריע בטיפול בסוגיות חברתיות, כלכליות ופוליטיות, ובקידום זכויות ומעורבות אזרחית של המיעוט הערבי בישראל. למרות התמודדות עם מגוון האתגרים המתוארים לעיל, ארגונים אלה הופיעו כשחקנים חשובים בקידום שינוי חברתי והעצמת קהילות מקומיות.

גישת הכוחות – לעמותות יש ידע שטח מעמיק וייחודי, כמו גם יכולת נגישות לאוכלוסייה ולגיטימציה מתוכה, שכדאי למדינה לעשות בהם שימוש.

יש מודעות גוברת של המדינה לצורך להתאים תקציבים ומכרזים (היחידה לשיתופי פעולה בין מגזריים).

גידול במשאבי מדינה לטובת פיתוח החברה הבדואית, כולל אלו הנגישים לעמותות (תוכניות החומש).

מתפתחים מודלים חדשניים לשיתופי פעולה מדינה-חברה אזרחית
 לדוגמא: B-EcosySTEM נגב לקידום בדואים להייטק באשכולות הנגב.

גידול בעניין פילנתרופי באוכלוסייה הבדואית.

יותר התמקצעות, ובכלל זה מודעות של העמותות לפוטנציאל שקיים בחיבור עם המדינה.

פועלות בשטח עמותות ותיקות עם ניסיון ארגוני.

גידול במספר הארגונים הפועלים בשטח.

הון אנושי ברשויות המקומיות ובארגוני החברה האזרחית

שאלה מרכזית: מה המצב הקיים והאתגרים המרכזיים בתחום ההון האנושי?
למה? כדי לבחון כיצד לחזק היבט זה כאבן פינה בפיתוח חברתי וכלכלי

מצב קיים מיפוי ההון האנושי הפעיל ("מלאי") וההון האנושי הפוטנציאלי ("זרם")

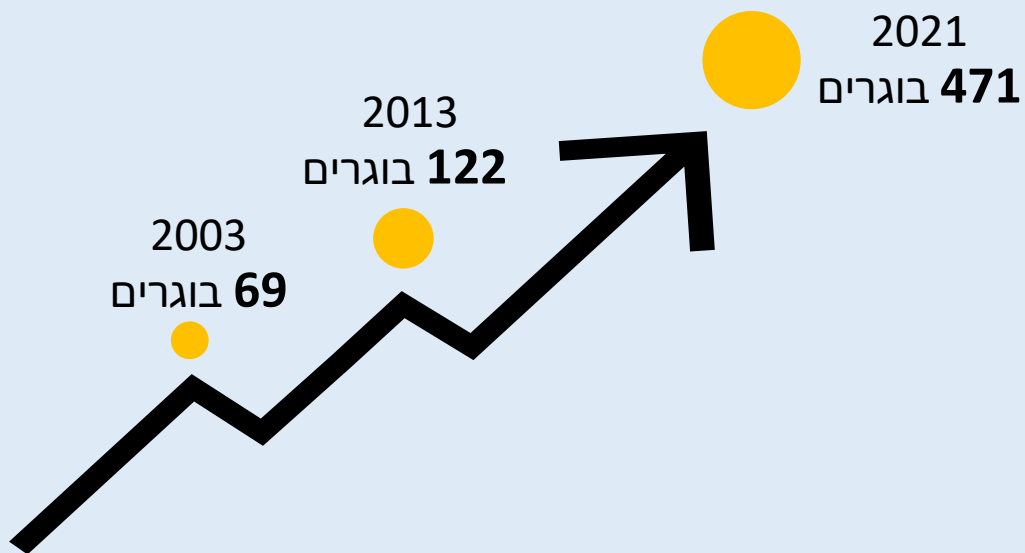
המחצית הנותרת של ההון האנושי בעמותות הבדואיות מורכבת ברובה מאקדמאים ואקדמאיות.

כ-2,550 אנשי ונשות צוות מועסקים בארגוני החברה האזרחית. כמחציתם הם עובדי צוותי מנהלה וחינוך המועסקים דרך מספר מצומצם של עמותות שירותים גדולות.

עליה משמעותית במספר הבדואים בוגרי תואר ראשון ושני במדעי החברה, הרוח והמשפטים (המספרים שלהלן ללא חינוך).

זרם

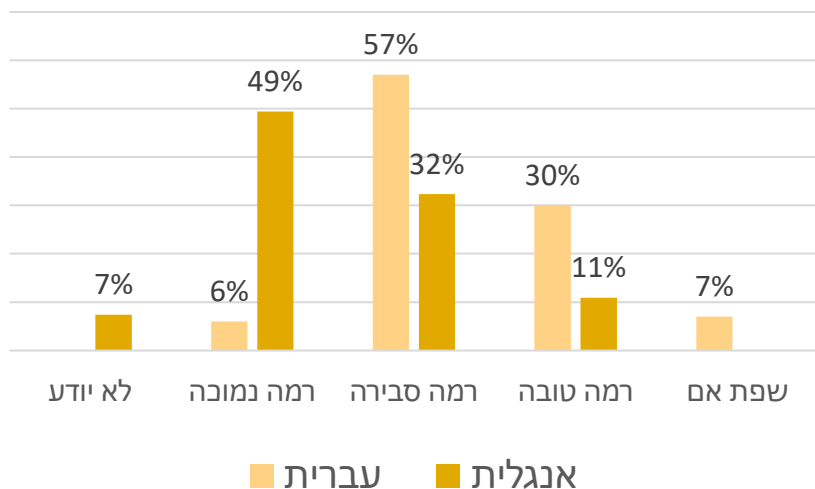
בתוך קבוצה זו קיימים כמה עשרות סטודנטיות וסטודנטים בתוכניות מנהיגות והצטיינות, המוכוונים לתפקידים חברתיים.

מלאי

- כ-6,800 בדואים מוגדרים כעובדים במשלח יד אקדמי.
- 70% מתוכם הן נשים.
- למעלה ממחצית מהם נמצאים בטווח הגילאים שבין 35-44.
- בחינה ראשונית מעלה כי בארגוני החברה האזרחית ההון האנושי מצוי בתחלופה גבוהה יחסית, לעומת יציבות יחסית ברשויות המקומיות.

חסמי מיומנות

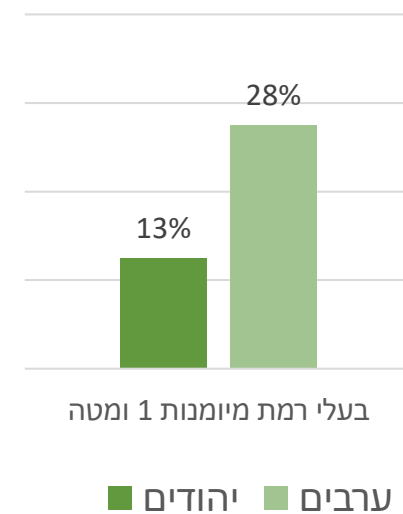
רמת שליטה בשפה האנגלית והעברית
בקרב סטודנטים בדואים בנגב, 2020

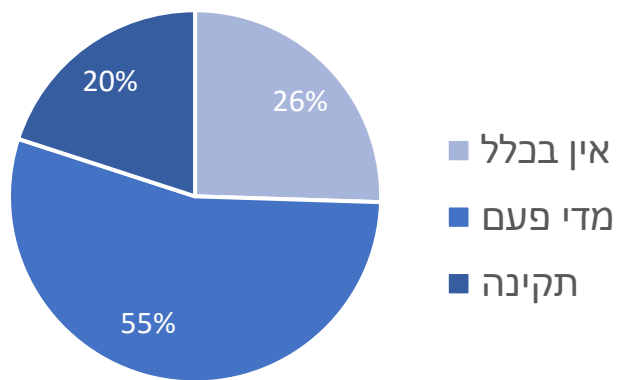
החברה הבדואית מתאפיינת במיומנויות תעסוקתיות נמוכות (חסמי שפה, מצב סוציו-אקונומי נמוך, חולשת מערכת החינוך, דור ראשון לעבודה, נשירה גבוהה ועוד).

חסם ספציפי הוא שליטה נמוכה בשפה העברית ובשפה האנגלית.

אוריינות קריאה בקרב בני 25-65 בעלי השכלה על-תיכונית וגבוהה, 2014-2015

זמינות הקליטה הסולארית
ביישובים בדואים בנגב, 2020

מיומנויות דיגיטליות ברמה נמוכה ונגישות דיגיטלית מוגבלת מהווים חסם נוסף, הבא לידי ביטוי הן בגישה מוגבלת לאינטרנט ביישובים הבדואים והן באופי השימוש בה (לרוב שימושים חברתיים בלבד).

חסמי גיוס וחסמי העסקה, קידום וטיוב הון אנושי

1 היצע נמוך מלכתחילה של הון אנושי איכותי, לצד מיעוט הזדמנויות בחברה האזרחית – קיים אמנם מחסור בהון אנושי, אבל הוא אינו גדול שכן הארגונים קטנים וחלשים ברובם.

חסמי גיוס הון אנושי

3 תחום קטן, חלש יחסית ולא מספיק אטרקטיבי – מוביל למיעוט פונים, והמשך ההיצע וביקוש נמוכים.

2 מיתוג בעייתי של עבודה בארגוני החברה האזרחית בקרב האוכלוסייה הבדואית.

- נחשבת לעיתים קרובות כמאתגרת מבחינת יציבות תעסוקתית (הדהוד שלילי של עמותות שנסגרו לאורך השנים).
- נחשבת לא אטרקטיבית מבחינת יוקרה והון חברתי.
- חסרה לעיתים הבנה של פעילות העמותות, חסרה טרמינולוגיה ותרבות ארגונית שתחבר לשיח המקומי.
- תחום שאינו מפתה מבחינת שכר ותנאי עבודה.

- היעדר רישות מקצועי לקביעת אמות מידה מקצועיות ורכישת כלים מקצועיים ומיומנויות.
- היעדר ניסיון ומחסור בכלים שיתרמו לפיתוח וטיפוח עובדים.
- ברוב הגופים אין הכשרה פנים-ארגונית מותאמת.

חסמי קידום, טיוב והכשרת ההון האנושי

חסמי הון אנושי ותוכניות קיימות

חסמים

תוכניות עיקריות

פוטנציאל נוסף

אתגרים של הון אנושי לאקטיביסטים ופעילים

היעדר ניסיון וותק, מחסום לשוני וטרמינולוגי, תגמול ותנאי עבודה.

רשתות הבוגרים של כוכבי המדבר ואג'יק, מעוז, מנדל, ינאביע (אינתימא)

אתגרים ספציפיים להון אנושי בדואי בארגוני החברה האזרחית

היעדר הכשרה מקצועית במיומנויות רלוונטיות כגון גיוס כספים, ניהול פרוייקט, כתיבת דוחות, הערכה ועוד.

אג'יק (ג'וסור), שתיל - נגב (עוצמה מקומית), ינאביע (תוכנית המאיץ המוניציפאלי, קהילות ידע מקצועי).

הון אנושי איכותי מתחומים אחרים (הייטק, חינוך ואקדמיה) מונא, מרכז סוויץ', סיראג'

אתגרים כלליים להון אנושי בדואי בשוק העבודה

דור ראשון לעבודה, מיומנויות נמוכות.

בעצמי (מרכזי ריאן)

הגיל הרך

שאלה מרכזית: מה מצב השירותים לגיל הרך בחברה הבדואית?

למה? בשל החשיבות הקריטית של השנים המוקדמות לרווחה ולמוביליות עתידית

הגדרות וחשיבות

הגדרה

מלידה ועד גיל 5-6, מחולק לשני שלבים:

- תינוקות/פעוטות (גיל 0-3)
- הגיל הרך (גיל 3-5/6)

קהל היעד
חברה בדואית

- בחברה הבדואית עד גיל 6 כ-66,000 ילדים המהווים כ-22% מהחברה.
- כ-34,300 ילדים בגילאי לידה עד 3.

חשיבות

- התפתחות בגיל הרך היא קריטית להצלחה בכל שאר שלבי החיים. מחקרים הראו כי השקעה בחוויות באיכות גבוהה במהלך השנים הראשונות הינה בעלת השפעות חיוביות משמעותיות על אנשים, קהילות וחברות.
- נמצא כי ילדים שזכו ללמידה מוקדמת איכותית היו מוכנים יותר לגן, שיפרו את מיומנויות השפה, ונמצאו כבעלי יכולות מתמטיות וחברתיות גבוהות, כמו גם רמת מוכנות טובה יותר והישגים גבוהים יותר בבית הספר.

מקורות (שקף זה ועוקב): הגיל הרך בישראל - ממצאי מחקר נבחרים, 2022, מרכז טאוב; **נתוני משרד החינוך: 17% מהילדים הבדואים לא הולכים לגן, לעומת 1% מהיהודים**, הארץ, 20.7.2020, אוזר ב-7.3.2023; בן רבי, ד., ניג'ם-אכתילאת, פ., דולב ט. ועמיאל ש., ילדים באוכלוסייה הבדווית בנגב: מאפיינים, צרכים ודפוסי שימוש בשירותים, מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל, 2009; חדאד חאג' יחיא, נ., ח'לאילה מ. ורודניצקי א., שנתון החברה הערבית בישראל, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2022; אבו קרן אבו גאנם, אחלאם, נתוני בריאות וחינוך שהוצגו במצגת ביום עיון "תת איתור, תת אבחון, תת מענים בגיל הרך בחברה הבדואית", 2022; אלף הימים הראשונים לקידום התפתחות מיטבית לגיל הינקות בחברה הבדואית, הג'וינט, 2021; מאגר נתונים מקוון - מאפייני חיים של האוכלוסייה הבדואית בנגב דמוגרפיה, אוניברסיטת בן-כוריון בנגב, אוזר ב-28.2.2023.

חשיבות – המשך

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המשרד
לשווקין חברתי

הגיל הרך הינו תקופה קריטית לצבירה של מיומנויות קוגניטיביות וסוציו-רגשיות. לפערים שנצברים בגיל זה השפעות ארוכות טווח על הצלחתו של אדם בבגרותו.

מיומנויות

- תמיכה בהתפתחות בשלב הגיל הרך מועילה לעסקים ולקהילות.
- נמצא קשר חיובי בין תוכניות איכותיות לגיל הרך לתוצאות חינוכיות משופרות, הגדלת פוטנציאל ההשתכרות, הפחתת שיעורי הפשיעה, עלויות בריאות נמוכות יותר וכוח עבודה חזק ומיומן יותר.

רציונל כלכלי

- מסגרות איכותיות בשלבים אלו קריטיות ליציאת אימהות לשוק העבודה.
- ילדים בגילי לידה עד 3 לאימהות אקדמאיות משתתפים במסגרות בשיעורים גבוהים יותר מילדים לאימהות שאינן אקדמאיות, במיוחד בחברה הערבית.

אימהות
ותעסוקת
נשים

מספר נתונים להמחשה

רק **10%** מהילדים שאותרו עם עיכובים התפתחותיים משולבים במעונות שיקומיים.

10.4% מהילדים לומדים בחינוך המיוחד.

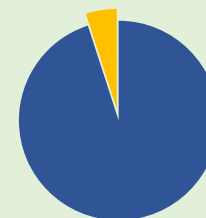

קיימים כ-**300 משפחתונים** מפוקחים ובהם כ-**1500** פעוטות.

רק כ-**5%** מכלל הפעוטות והתינוקות הבדואים **נמצאים** במסגרות מפקחות (לעומת 25% באוכלוסייה הכללית).

שיעור גבוה של ילדים נמצאים במסגרות לא מפקחות (לא קיים אומדן מדויק).

בגילאי הגנים קיימת עליה בהרשמה **למסגרות** עם העלייה בגיל:

ממוצע ההרשמה בגיל 3 – 75%, בגיל 4 – 86%, בגיל 5 – 93%.

ככלל – בכל שנה יש עליה של 1-2% במספר הנרשמים בהשוואה לשנתון הקודם.

15.8% ילדים בדואים נפגעים בתאונות בית וחר, לעומת 9% בחברה הערבית (פי 1.75).

תת-ניצול שירותים: שיעור הילדים המטופלים בשירותי התפתחות הילד במחוז דרום של קופ"ח כללית: **3.4%**

2.9% בהתיישבות שאינה מוסדרת

3.4% בהתיישבות המוסדרת

10.5% יהודים בדרום

בשנת 2021 היו 9 מעונות יום. מעון אחד לכל 3,817 ילדים מול מעון אחד ל-1,480 בחברה הערבית.

בשנת 2023 יש **22 מעונות יום מפוקחים** (לא כולם בתפוסה מלאה) בהם כ-**1200** פעוטות.

שירותים מצב קיים

מסגרות בפיקוח

כ-300 משפחתונים (0-3, עד 5 ילדים): מסגרות חינוכיות וטיפוליות. חלקם פועלים בפיקוח רכזת משפחתונים ברשות המקומית. שכר הלימוד מוסדר ע"י משרד הרווחה. קיימים משפחתונים רבים שאינם בפיקוח.

22 מעונות יום (0-3, 7 ילדים ומעלה): מופעלים על ידי עמותות, כפופים למשרד החינוך.* המדינה מסייעת בסבסוד המעונות המוכרים למשפחות זכאיות. ללא סבסוד, עלות של כ-2,500 ₪ לחודש.

גני ילדים (3-5, 11 ילדים ומעלה): 21,819 ילדים בדואים היו רשומים בשנת 2020. בפיקוח משרד החינוך המממן חינוך חינם לגילאי 3-4 הלומדים בגנים רשמיים ובגני חינוך מוכר שאינו רשמי.

ארגונים פעילים

אג'יק, ג'וינט, אלבאכור, תמר, החברה למתנ"סים, מעיין השלום, אלג'מאהיר. ארגונים פעילים כוללים רשויות מקומיות וארגונים המפעילים שירותים, לצד ארגונים הפועלים לקידום התחום ולפיתוח שירותים חדשים ו/או מותאמים.

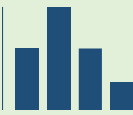
טיפות חלב

28 פעילות כיום, פריסה רחבה יחסית. כ-97% מהפעוטות מקבלים חיסונים.

הטרוגניות בין יישובים בהרשמה לגנים

בגילאי 3 – 95% ברהט, 47% בנווה מדבר.
בגילאי 5 – 98% ברהט, 85% באלקסום.

מרכזי התפתחות גיל רך

2 מכוני התפתחות: בביה"ח סורוקה ומכון של משרד הבריאות.
4 יחידות התפתחותיות: רהט, חורה, קסר א-סיר, תל שבע.

אנשי ונשות מקצוע

בשטח כיום כ-150 נשות ואנשי מקצוע במקצועות הפרא-רפואיים. זהו יחס של 1 ל-1,950 נפשות, לעומת כ-1 ל-815 נפשות באוכלוסייה היהודית בדרום. קיימת מגמה של עזיבת אנשי מקצוע שבאו מהצפון.

* מועברים בימים אלו.

משרד החינוך, מחוז דרום, "מענה לשאילתא בעניין גילאי שלוש עד חמש בחברה הבדואית" 2023; אג'יק, "מיפוי מצב המסגרות בגיל הרך בישובים הבדואים", 2022.

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המשרד
לשוויין חברתי

אתגרים וחסמים מרכזיים

נגישת פיזית

- מיעוט שירותים ופיזור גיאוגרפי מוגבל מול פיזור גאוגרפי נרחב של האוכלוסייה, מחסור ברכבים ובתחבורה ציבורית, תלות של חלק מהנשים בגברים, צורך בהסעות בגילאים מוקדמים מאוד.
- אין מדרכות, מחסור במרחבים ציבוריים (פארקים ומשחקיות).

השפעה על תעסוקת נשים

- מיעוט מסגרות ובעיות נגישות מקשים על נשים לצאת לעבוד.
- חוסר מודעות בקהילה לגבי חשיבות המסגרת בגילאים אלו.
- שאלות של כדאיות לגבי גובה התשלום למסגרת מול יציאת נשים לעבודה – בעיקר בקרב נשים לא משכילות עם משכורות נמוכות.

מחסור במסגרות ציבוריות איכותיות

אין מספיק פיקוח, בייחוד במשפחתונים (איכות ירודה, סכנות היפגעות).
בעיה כלל ארצית: 45 מפקחים על 8,000 מסגרות. בדרום אין מפקחות ערביות.

כוח אדם

- מחסור חמור באנשי מקצוע עם התאמה ורגישות תרבותית ולשונית.
- מחסור במענים מותאמים גם לצרכי ההורים (רוחניים, דתיים).

סבסוד

- שכר הלימוד הגבוה שהורים נדרשים לשלם במעונות היום מהווה חסם.
- רק משפחות עם תיק ברווחה מקבלות סבסוד. תהליך בירוקרטי מסורבל למיצוי זכויות.

שפה ומידע

מחסור במידע ובשירותים בשפה הערבית ובהתאמה תרבותית. המחסור במידע מקשה להבין אילו שירותים קיימים וכיצד לצרוך אותם.

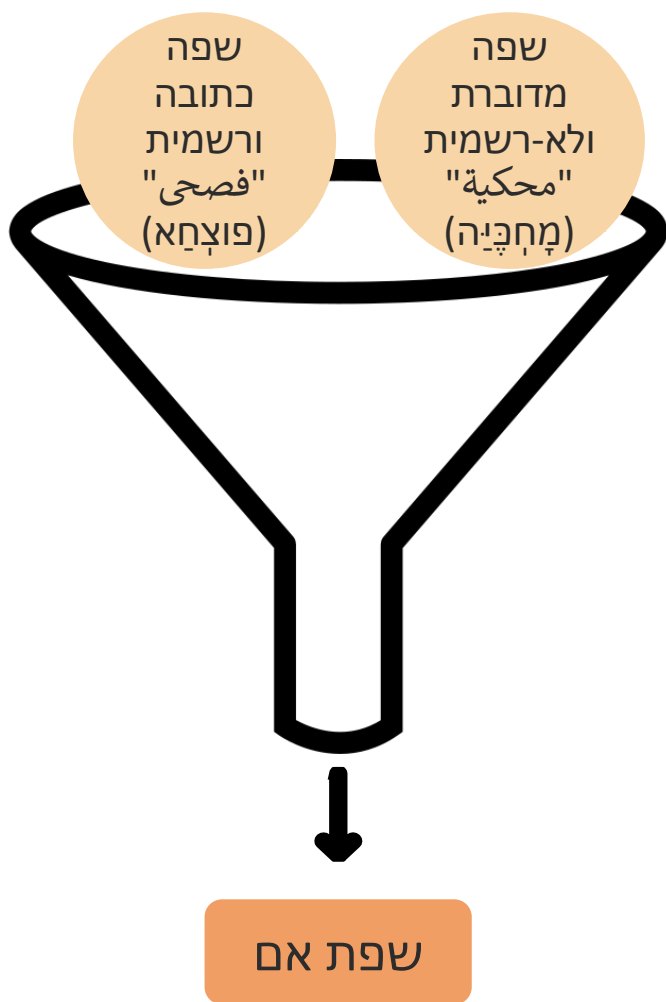

שפות

ע
ע

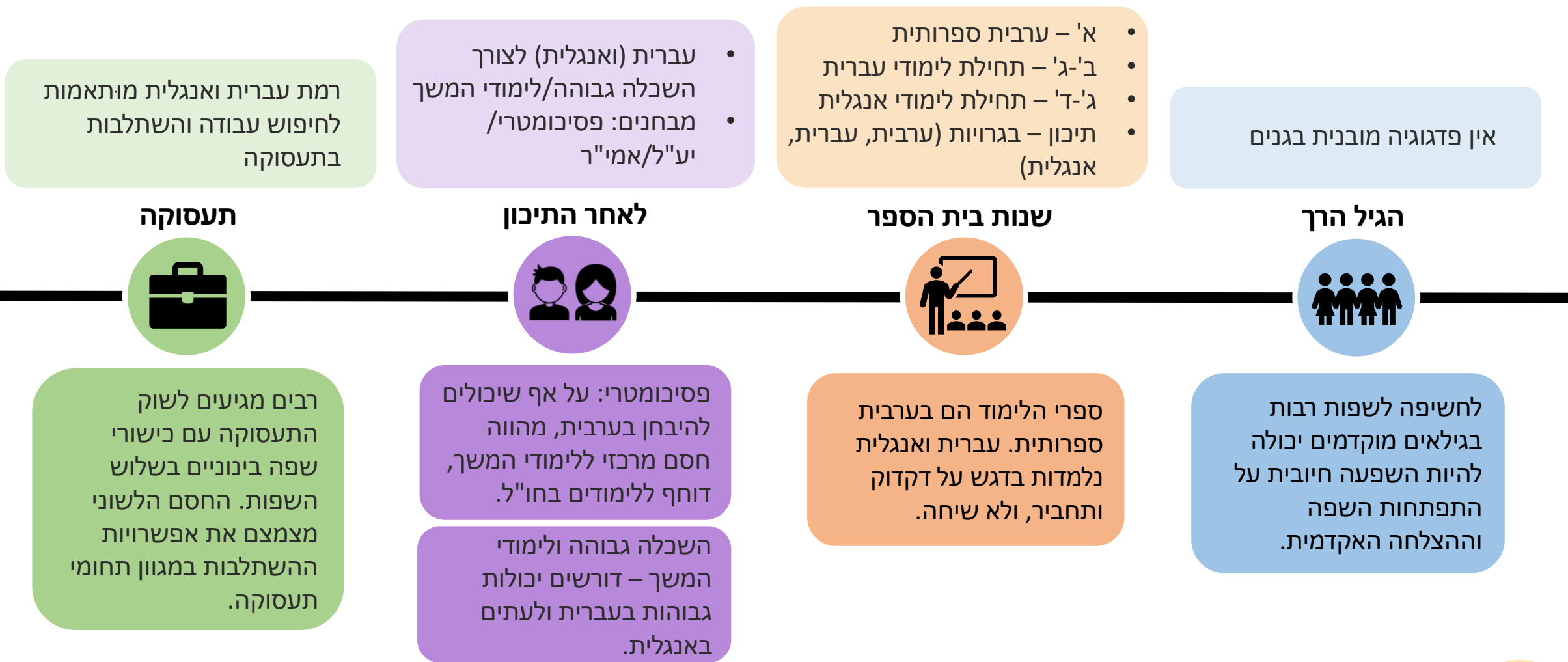
שאלה מרכזית: מהם אתגרי רכישת השפות בחברה הבדואית ומה משמעותם?
למה? כי שפות הן כלי בסיסי ומרכזי הן למוביליות חברתית והן לפיתוח זהות ושייכות.

דיגלוסיה (שניות)

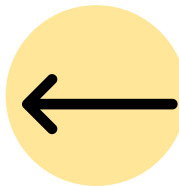

- הערבית היא שפה דיגלוסית – שפה בעלת שני וריאנטים או צורות נבדלות.
- הדיגלוסיה מקשה על רכישת שפת האם כמו גם על רכישת שפות נוספות.
- בחברה הבדואית השפה המדוברת מדוברת בלהג מקומי השונה מלהגים המדוברים בחברה הערבית במרכז ובצפון.
- מעבר לקשיים ברכישת שפת האם ולשליטה בווריאנטים השונים שלה, הדיגלוסיה עלולה להביא עם הזמן לאובדן הדרגתי של שפת המיעוט, כך שהשפה הראשונה של בני המיעוט עלולה להיעלם לגמרי ולהפוך לשפה "מתה".

רכישה ושימוש בשפות על ציר הזמן

נוצר "כדור שלג לשוני" המתגלגל ומתעצם מגיל מוקדם: אי ביסוס שפת אם (דיגלוסית) מייצר קושי לשוני בהבנת הנקרא והבעה בערבית בבית הספר, עליו מתווסף הצורך ללמוד שתי שפות זרות החיוניות להשכלה גבוהה ותעסוקה.

מבחני שפות על ציר הזמן

בכל שנה נערך מבחן מיצ"ב
חיצוני בשליש מבתי הספר
במקצועות מדעים,
מתמטיקה, אנגלית ושפת
אם בערבית ועברית (הרשות
הארצית למדידה והערכה
בחינוך – ראמ"ה).

מבדק בינלאומי
המתקיים אחת לשלוש
שנים, במספר נושאי
אוריינות לימודיים,
לרבות אוריינות קריאה.
(מחקר בינ"ל בחינוך)

בחינת ידע בעברית המיועדת
לנבחנים ששפת אימם אינה
עברית. בבחינת יע"ל אפשר
להיבחן בשתי דרכים: בהמשך
לבחינה הפסיכומטרית, או
בנפרד ממנה (מרכז ארצי
לבחינות ולהערכה).

כיתות ה' ו-ח'

כיתה ז'

עמי"ת

מבדק הממפה את רמת הידע
בשפת האם של התלמידים
(הבנת הנקרא) במטרה
לזהות פערי ידע וצרכי למידה
(ראמ"ה).

פיז"ה

כיתות י-י"א

כיתות י'-י"ב

בגרויות

לימודי החובה לבגרות כוללים את
המקצועות היסטוריה, ספרות, אזרחות,
שפות (עברית, וערבית), מתמטיקה
ואנגלית. לצורך קבלה לאוניברסיטה
בישראל קיימת דרישה למינימום של 4
יחידות לימוד באנגלית.

יע"ל

לקראת אקדמיה

לקראת אקדמיה

אמי"ר

בחינת מיון באנגלית
שנועדה לאפשר
למוסדות הלימוד לעמוד
על רמת ידיעותיו של
המועמד בשפה
האנגלית (מרכז ארצי
לבחינות ולהערכה).

הישגים במבחנים

בכלל מבחני השפה בהם קיים פילוח של החברה הבדואית, נמצאו פערים בהישגים בשפת האם, בעברית ובאנגלית – הן מול החברה היהודית והן מול שאר החברה הערבית. להלן מספר דוגמאות:

שער לאקדמיה

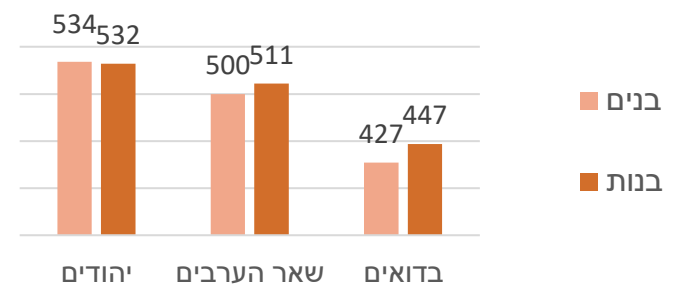
בגרויות

מיצ"ב

תוכנית שער לאקדמיה בוחנת את מועמדיה באמצעות מבחן סף בעברית, אנגלית ומתמטיקה הדומה ברמתו לבגרות במקצועות אלו. בשנת 2022 נבחנו מעל 1000 צעירים בדואים.

- שיעור התלמידים הבדואים הניגשים לבגרות באנגלית ברמת 5 יח"ל עומד על כ-30% בהשוואה לשיעור התלמידים היהודים בנגב הניגשים לבחינה. שיעור הניגשים ל-3 יח"ל עומד על פי שלושה בהשוואה לתלמידים היהודים בנגב.
- ממוצע הציונים של התלמידים הבדואים באנגלית הוא הנמוך ביותר מכל קבוצות האוכלוסייה, ב-3,4 ו-5 יח"ל.

ממוצע ציוני מיצ"ב באנגלית בכיתה ח', תשע"ז-תשע"ח (2016-2018), לפי מגדר

במבחן הסף באנגלית, הציון הממוצע של כלל הנבחנים היה 37 מתוך 100.

במבחן הסף בעברית, הציון הממוצע של כלל הנבחנים היה 33 מתוך 100.

לא נמצאו הבדלים בין נבחנים מיישובים השונים.

נמצאו גם פערים משמעותיים בפרק של שפת האם (ערבית) בין התלמידים הבדואים לתלמידים הערבים משאר הארץ.

מקורות: אתי וייסבלאי, חינוך בחברה הבדואית בנגב, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2017; תמונת מצב של האוכלוסייה הבדואית בנגב מדדים נבחרים, ברוקדייל, 2022, טיוטה – טרם פורסם; מקור: עיבוד נאס-נאס לנתונים שהתקבלו ממשרד החינוך וממל"ג.

שירותים וארגונים מרכזיים בשטח

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המשרד
לשוויין חברתי

أجيك • معهد النقب
אג'יק • מכון הנגב
أمانة وتجديد مسורת של חדשנות

תעסוקה

- ריאן – קורסי עברית ואנגלית.
- אג'יק מכון הנגב – קורסי עברית לחסרי מעש, לקראת תעסוקה, ובתוכנית ג'וסור לקראת עבודה במגזר הציבורי.

أجيك • معهد النقب
אג'יק • מכון הנגב
أمانة وتجديد مسורת של חדשנות

לאחר התיכון

- אולפני עברית של האגף לחינוך מבוגרים, משרד החינוך.
- אג'יק מכון הנגב וכוכבי המדבר – לימודי עברית ואנגלית במסגרת שנות מעבר ושנות קהילה, כולל מפגשים ערבים-יהודים, שפה דבורה, פרזנטציה.

أجيك • معهد النقب
אג'יק • מכון הנגב
أمانة وتجديد مسורת של חדשנות

שנות בית הספר

- תוכניות התערבות של משרד החינוך.*
- בוד'ור – לימודי עברית עם מתנדבים יהודים.
- אג'יק מכון הנגב – חשיפה לעברית בארגון הנוער, מפגשים יהודים-ערבים.
- מרכז תמר, חוסידמן ומומנטום – לימודי עברית ואנגלית במסגרת חיזוק לימודי STEM.
- כוכבי המדבר – דגש על הוראת עברית והוראה בעברית בתיכון.
- מט"ח – "עבריתנא", תוכנית און-ליין לחטיבות הביניים.

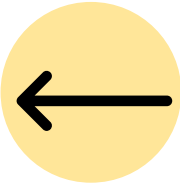
الباكور
אלבאכור
Al-Baqour

הגיל הרך

- אלבאכור – ספריות השאלה בטיפות חלב; תכנית לעידוד קריאה בגיל הרך; קורס מספרות סיפורים למטפלות הגיל הרך.
- תוכנית אור לצמצום פערים התפתחותיים (בכללם שפתיים) במבחר גני ילדים.

פערי השפה מזוהים זה מספר שנים כחסמים המרכזיים לשילוב בהשכלה ותעסוקה. רכישת שפות כלולה לכן כיום כחלק מתוכניות שונות בארגונים רבים, באופן ישיר ועקיף.

*טרם התקבלו פרטים לגבי התערבויות אלו.

אתגרים וחסמים מרכזיים

מיעוט מסגרות לגיל הרך וחוסר בפדגוגיה מותאמת מייצרים תשתית שפתית לוקה בחסר – "כדור שלג לשוני".

- **הדיגלוסיה** מקשה על רכישת שפת האם כמו גם על רכישת שפות נוספות.

- בחברה הבדואית השפה המדוברת מדובר בלהג מקומי ששונה מזה של הערבים בצפון.

איכות ההוראה בבתי הספר ירודה – מורים שעברית אינה שפת אימם; מחסור במורים לאנגלית, מורים מהצפון שאינם מבינים מספיק את הלהג המקומי.

מיעוט תוכניות בשטח, הן מבחינת פריסה גילאית והן בדגש על מיומנויות שיח בעברית ובאנגלית.

מיעוט הזדמנויות לשיח ודיאלוג בין האוכלוסייה הבדואית ליהודית (במיוחד בגילאים צעירים).

חוסר התאמה בין הפדגוגיה הנלמדת בבתי הספר (דגש על דקדוק) לבין מיומנויות שפתיות הדרושות בהשכלה הגבוהה ובשוק העבודה.

חינוך בלתי פורמלי

אתגר מרכזי: מיפוי ראשוני של תחום החינוך הבלתי פורמלי

למה? בשל המרכזיות של תחום זה בפיתוח כלים ומיומנויות להשתלבות מיטבית בחברה, בעיקר אל מול חולשת המערכת הפורמלית

הגדרות

הגדרה

- פעילויות למידה המתקיימות מחוץ לחינוך הפורמלי וכוללת מגוון פעילויות כגון חוגים, תנועות נוער, מתנ"סים, קבוצות התנדבות, קבוצות פעולה פוליטיות ועוד.
- פעילויות אלו מדגישות ידע מעשי והעשרה כללית, פיתוח מיומנויות וצמיחה אישית וקבוצתית, והן מועברות באמצעות חוויות ואינטראקציות יומיומיות.
- נגישות דרך רשתות שונות ותשתיות מבוססות קהילה, ומנוהלות על ידי הקהילה, ארגוני החברה האזרחית, השלטון המקומי ועסקים פרטיים.

רקע

- פעילות חינוך בלתי פורמלי לילדים ונוער בחברה הבדואית כמעט שלא היתה קיימת עד לשנים האחרונות, והיא עדיין מועטה וחסרה ביותר – מבחינת כוח אדם, תשתיות פיזיות, פדגוגיה מותאמת ומודעות קהילתית.
- בשנים האחרונות, תחת החלטות החומש לחברה הבדואית ולחברה הערבית בכלל, תוקצבו בפעם הראשונה תוכניות אלו תחת תוכנית "אתגרים" של מנהל חברה ונוער במשרד החינוך ותחת משרדים נוספים (כגון נגב גליל ותרבות).
- במסגרת התקצוב הממשלתי נוספו בחלק מהרשויות המקומיות מנהלי מחלקות נוער, הוקמו ושופצו מתנ"סים ומתקני ספורט והורחבו פעילויות חוגים.

המחקר התמקד בקבוצת הגיל 5-18 (גילאי בית ספר), אשר ב-2021 מנתה כ-107,000 נפשות, והיוותה כ-36% מהאוכלוסייה הבדואית בנגב.

קהל היעד חברה
 בדואית

חשיבות

בקבוצות מוחלשות באוכלוסייה, כמו החברה הערבית בישראל, החינוך הבלתי פורמלי הוא לא רק כלי לקידום הפרט, אלא הוא גם סוכן לשינוי חברתי-כלכלי ותורם להעצמת הקבוצה המוחלשת.

חינוך בלתי פורמלי מאפשר לבני נוער לרכוש כלים ומיומנויות אשר נחוצים בהתמודדות עם אתגרי החיים בהווה ובעתיד, ביניהם התפתחות חברתית, מעורבות קהילתית, העשרה חינוכית וכללית, התנסויות מגוונות וחשיבה ביקורתית. בהיותו לוקאלי וקהילתי, מותאם החינוך הבלתי פורמלי לאוכלוסיות המקומיות על מאפייניהן השונים ומחזק את הקהילה.

עבור החברה הבדואית, החינוך הבלתי פורמלי חשוב במיוחד בשל חולשת מערכת החינוך הפורמלית ופרקטיקות המגבילות הזדמנויות חינוכיות לבני נוער ולנערות במיוחד. תוכניות העשרה אחר הצהריים בחברה הבדואית חשובות במגוון מובנים: לרכישת מיומנויות, ידע ויכולות, לבניית ביטחון וזהות עצמית, למניעת שוטטות ושעמום, להפחתת מתחים ולמניעת פשיעה על ידי פיתוח תמונת עתיד בקרב משתתפיהן.

שירותים וארגונים מרכזיים בשטח

שחקנים מרכזיים

מנהל חברה ונוער במשרד החינוך, מחלקות חינוך ונוער ברשויות המקומיות, החברה למתנ"סים ומרכזים קהילתיים עצמאיים, עמותות, תנועות וארגוני נוער וגופים עסקיים.

מי?

תנועות וארגוני נוער

פעילות מגוונת וענפה המבוססת על קבוצת השווים, הדרכות נוער ופעילות ארוכת טווח במסגרת מקומית ואזורית.

פעילות העשרה והשלמות לחינוך הפורמלי

חוגים, תוכניות ופעילויות מחוץ למסגרת הפורמלית. חלקם מתמקדים במתן מענה לחולשת המערכת הפורמלית, וחלקם מציעים תחומי העשרה והתנסויות נוספות.

מה?

שירותים וארגונים מרכזיים בשטח

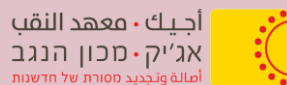
האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המשרד
לשווייון חברתי

תנועות וארגוני נוער

- פעילות של תנועות נוער כמעט ולא הייתה קיימת בכלל בחברה הבדואית, עד לעשור האחרון.
- בשנים האחרונות מתרחבת במידת מה פעילותן של תנועות הנוער הארציות בחברה הבדואית, וכיום קיימים סניפים ברשויות הבדואיות של הצופים הערבים (כ-460 חניכים)*, אג'יק (כ-1,000 חניכים)* והנוער העובד והלומד (כ-4,500 חניכים)**. מספר מצומצם של ילדים ובני נוער בדואים לוקחים חלק בארגון 'מנהיגות מדעית' של בית יציב.
- בנוסף, עמותת אג'יק מפעילה ארגון נוער ייחודי בהובלה בדואית בו לוקחים חלק כ-4,000 ילדים ובני נוער בכיתות ד'-י"ב, כולל בוגרים הממשיכים לשנת שירות**.

העשרה והשלמות לחינוך הפורמלי

- תחום זה נמצא בחסר משמעותי באוכלוסייה הבדואית, מבחינת תשתיות, תכנים, שחקנים, פדגוגיה וצריכה.
- מאפיין ייחודי הוא שבשל חולשת מערכת החינוך הפורמלית, חלק משמעותי מהמענים שניתנים על ידי עמותות בשטח עוסק בהשלמת פערים פדגוגיים כגון בגרונות, מגמות לימוד, שפות ועוד.
- במקביל בשנים האחרונות מתרחב ההיצע של חוגים ופעילויות העשרה במסגרת עמותות בהובלה בדואית, במסגרת פעילויות ייעודיות לחברה הבדואית של עמותות כלליות וכן על ידי גורמים עסקיים.

מרכז חוסידמן
לנוער שוחר מדע

תובנות מרכזיות

ארגונים

* המספרים נכונים ל-2020.
** המספרים נכונים ל-2023.

מקור: דוח מיפוי: תנועות נוער בחברה הערבית בישראל, מועצת תנועות הנוער בישראל, 2020, טרם פורסם.

אתגרים וחסמים מרכזיים

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המשרד
לשווקין חברתי

תשתיות פיזיות ונגישות

- קיים מחסור משמעותי ביותר בתשתיות פנאי, מבני ציבור מתאימים וציוד נדרש.
- פיזור גיאוגרפי רחב של האוכלוסייה, תשתיות תחבורה חסרות וניידות נמוכה של התושבים.

התחום אינו נמצא בראש סדר העדיפויות של הרשות המקומית

- הצרכים הרבים של התושבים ממקדים את הרשות בטיפול בתחומים הנחשבים בסיסיים יותר.
- תחום חדש בחברה הערבית בכלל ובחברה בדואית בפרט, אשר חשיבותו אינה מוטמעת בקרב עובדי הרשויות

היצע הון אנושי

חוסר כוח אדם מוכשר ומתאים להפעלת התוכניות. מיעוט ארגונים מקומיים הפועלים בשדה באופן מתואם ואיכותי, חוסר בפיקוח על חלק מהמפעילים.

חסם כלכלי

מול מצבה הכלכלי הקשה של החברה הבדואית, תשלום על חינוך בלתי פורמלי לעיתים נתפס כמותרות ולעיתים אינו בהישג יד.

התאמה שפתית ותרבותית

מחסור בתכנים בשפה הערבית ובתכנים מותאמים תרבותית לסביבה ואורח החיים של החברה הבדואית. קושי בהתמודדות עם נושא הזהות.

חוסר היכרות של הקהילה את התחום

ההורים והילדים אינם מכירים את היתרונות והרווחים המופקים מהשתתפות בפעילויות בלתי פורמליות. פעילות זו נחשבת לפעמים לפריווילגיה או לבלתי חשובה, ויש קושי לגייס אליה משתתפים בשל חוסר מודעות זו.

מחסור משמעותי בנתונים מעודכנים ומפולחים לגבי פעילויות, משתתפים, תכנים ותקציבים, וכן לגבי הערכת אפקטיביות והצלחה של תוכניות ספציפיות.

מגדר

חלק מההורים בחברה הבדואית מעדיפים פעילויות נפרדות לבנים ולבנות, המשקפות ערכים מסורתיים ואמונות דתיות.

צעירים

אתגר מרכזי: מיפוי ראשוני של מצב הצעירים הבדואים (גילאי 18-24)
למה? בשל חשיבות קבוצת גיל זו לפיתוח חברתי וכלכלי של האוכלוסייה

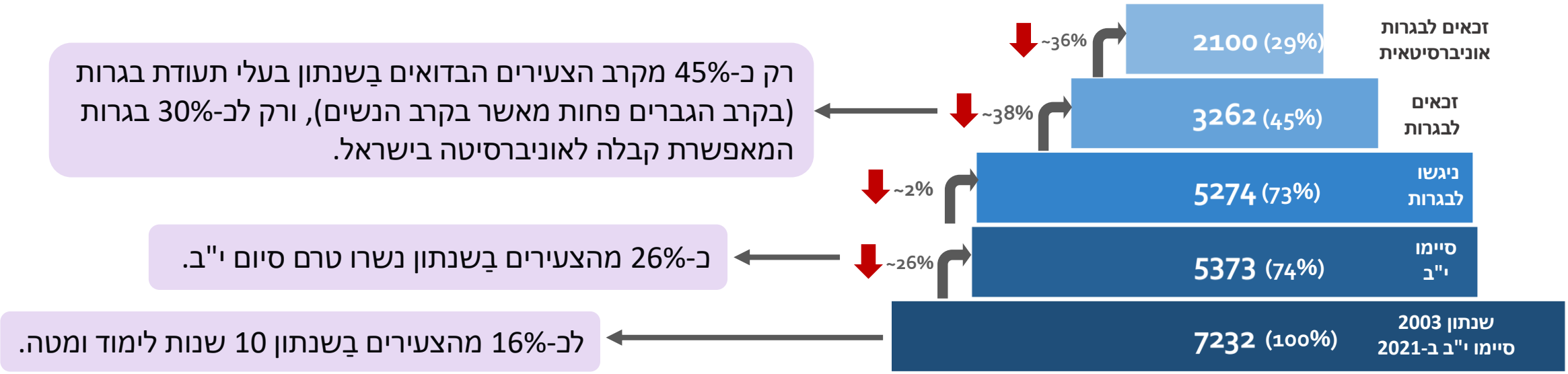
רקע ודמוגרפיה

- מבוגרים צעירים בגילאי 18-24 נמצאים בתקופה מכרעת בחייהם, בה עליהם לקבל החלטות משמעותיות שישפיעו על עתידם.
- החלטות אלו כוללות בחירת לימודים, עבודה ויצירת מערכות יחסים ומשפחה.
- בקרב צעירים ערבים, וצעירים בדואים בפרט, תקופה זו מאופיינת בהיעדר מסגרות ובחוסר מנגנוני ליווי, וזאת בניגוד למנגנוני תמיכה המלווים צעירים יהודים בישראל בדרך כלל.
- החוסר במסגרות ותמיכה, יחד עם מיעוט הזדמנויות וחוסר בכלים, מודעות ודמויות לחיקוי, גורם לצעירים בדואים רבים להחלטות חפוזות או לחלופין לעיכוב בקבלת ההחלטות, תוך אי ודאות לגבי עתידם. ללא תמיכה חיצונית, צעירים רבים מרגישים אבודים ונאבקים למצוא את דרכם וחלקם מתדרדרים לחוסר מעש ואבטלה ואף לפשיעה.

הישגי חינוך והשכלה

הישגים בחינוך, שנתון 2003

- ההשכלה מהווה את אחד האתגרים המרכזיים למוביליות החברתית של צעירים בדואים. רק כ-15% מכל שנתון (כ-1,000 צעירות וצעירים) משתלבים בלימודים אקדמיים (לעומת 46% בקרב היהודים ו-30% בקרב שאר הערבים).
- בשנת תשפ"ב (2021/22) למדו כ-4200 סטודנטים בדואים לתואר ראשון (גידול של כמעט פי שניים לאורך עשור).
- עדיין קיים ייצוג יתר לתחומי חינוך והוראה, וייצוג חסר במקצועות מדעיים ובהנדסה.
- רק 7% מהסטודנטים הבדואים לומדים באוניברסיטאות (ללא האוניברסיטה הפתוחה), לעומת 61% במכללות אקדמיות, ו-24% במכללות להוראה.

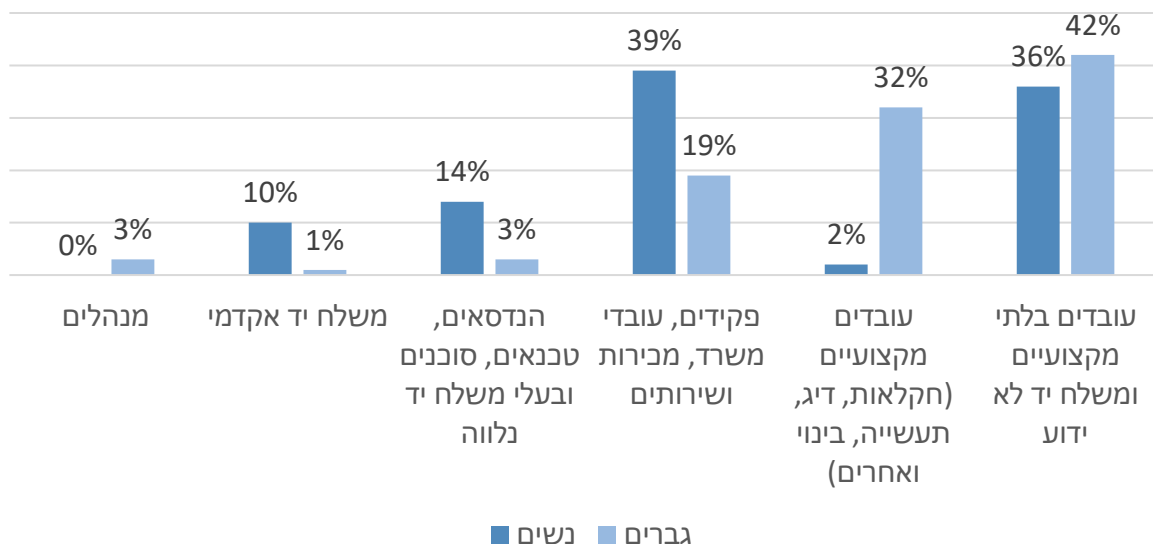
*קיימים נתונים שונים לגבי גודל השנתון של ילידי 2003. על פי משרד הבריאות, גודלו 7,569, על פי מרכז המחקר והמידע של הכנסת 6,894. מדובר בפרט משמעותי של כ-10% מהשנתון. נעשה כאן שימוש בממוצע שני המספרים הללו. מקור: שילוב החברה הבדואית בהייטק – חוברת נתונים, נאס-נאס, לאשכולות הנגב וקרן אדמונד דה רוטשילד: חוברת נתונים, נובמבר 2022.

תעסוקה

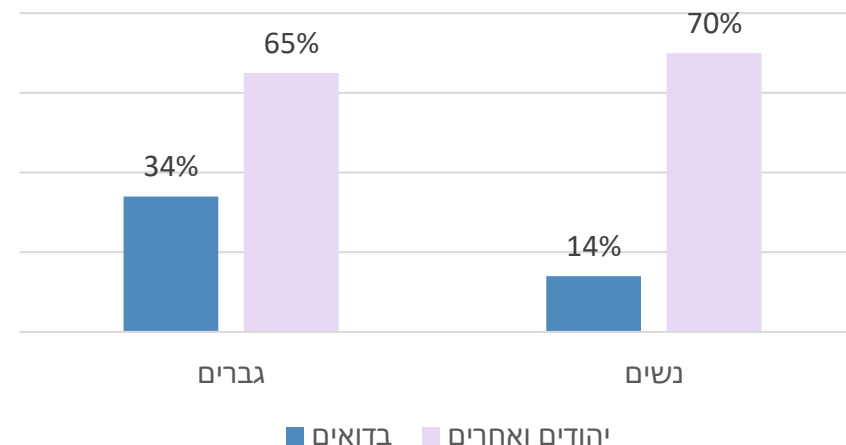
- כ-75% מהצעירות המועסקות עובדות בתור פקידות, במכירות, בשירותים ובתעסוקה לא מקצועית.
- הדבר נכון גם לגבי כ-60% מהגברים הצעירים המועסקים.
- רק 10% מהנשים המועסקות ורק 1% מהגברים עובדים במשלח יד אקדמי.

- קיימים שיעורי תעסוקה נמוכים בקרב צעירים ונמוכים מאד בקרב צעירות. אין שיפור משמעותי בשנים האחרונות.
- חלק ניכר מהצעירים המועסקים הם עובדים בלתי מקצועיים בשכר נמוך וללא אופק תעסוקתי. חלקם מצויים בתעסוקה פוגענית.

משלחי יד בקרב מועסקים בדואים צעירים* (18-24),
2021, לפי מגדר

שיעור התעסוקה של צעירים (18-24) בדרום,
2021, לפי מגדר וקבוצת אוכלוסייה

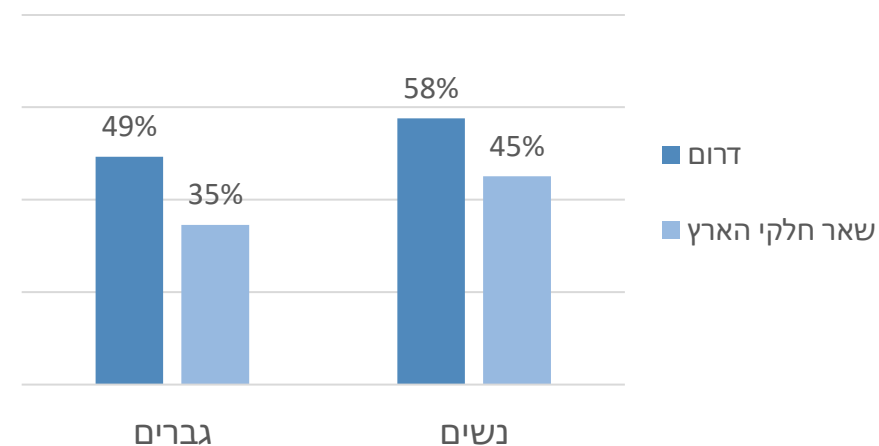

חוסר מעש וסיכון

חוסר מעש

- צעירים בדואים רבים מוגדרים כ"חסרי מעש" – אינם מצליחים להשתלב בהשכלה גבוהה, בהכשרות מקצועיות או בשוק התעסוקה **לאורך זמן** לאחר סיום התיכון.
- האחוזים גבוהים גם בהשוואה לצעירים ערבים משאר חלקי הארץ.

שיעורי חוסר מעש בקרב צעירים ערבים (18-24)
לפי אזור ומגדר, 2021

סיכון עבור המשולבים במסגרות*

גם צעירים ערבים המשולבים במסלולי לימודים ותעסוקה חשופים למצבי סיכון. לדוגמה:

- **עול כלכלי ונפשי:** צעירים מרקע סוציו-אקונומי נמוך מצופים לתמוך במשפחותיהם – כולל צרכים וחובות של המשפחה המורחבת. בחלק מהמקומות קיים לחץ רב על הצעירים (הבנים) להרוויח כסף שיאפשר להם לבנות בית כתנאי לנישואין.
- **עבודה בזמן הלימודים:** כבר בגיל צעיר יחסית ישנו אחוז משמעותי של צעירים וצעירות ערבים שעובדים, ואחוז זה יותר ממוכפל עד הגיעם לגיל 25.
- **תעסוקה שוחקת/פוגענית:** לצעירים וצעירות ללא לימודי המשך ייצוג יתר בתחומי תעסוקה שוחקים ולעיתים אף פוגעניים בגמול כלכלי נמוך (חקלאות, בניה, תעשייה, שירותים) ובתעסוקה דרך חברות כוח אדם (כפי שתיים מאשר מקביליהם היהודים). רבים מצעירים אלו חשופים לגורמי סיכון כגון אי מתן זכויות סוציאליות, שכר מתחת למינימום, תשלום "בשחור", התעמרות ופגיעות נוספות.

אלימות ופשיעה

בכלל החברה הערבית

הצעירים בחברה הערבית הם הן מחולליה העיקריים של האלימות והן הנפגעים העיקריים ממנה.

קבוצת הגיל 20-24 היוותה 31.7% מסך הערבים שהורשעו בשנת 2017 (פי שלוש מחלקם באוכלוסייה).

קבוצת גיל זו הינה גם הקבוצה הנפגעת ביותר – מספר נפגעי האלימות באמצעות נשק (פצועים והרוגים) לכל 100,000 תושבים ערבים בין השנים 2017-2020 עמד על 140 בקרב קבוצת גיל זו, לעומת 87 בקרב כלל בני 25 ומעלה.

בנגב

אלימות היא מרכיב שכיח ומהווה חלק ממציאות החיים של צעירות וצעירים בדואים בנגב, גם הנורמטיביים שבהם.

במחקר של עמותת יוזמות אברהם, בדואים דיווחו על שיעור גבוה של תופעות אלימות ביחס לערבים בשאר חלקי הארץ.*

צעירים בדואים מדווחים על אלימות ברשת, וונדליזם ופגישות ברכוש, שימוש בסמים ושימוש בנשק קר וחם כדבר שבשגרה. צעירות מדווחות גם על אלימות בתוך המשפחה.

הסיבות המובילות לאלימות ופשיעה בעיני הצעירים עצמם הן סכסוכים בין חמולות, הדרדרות בסמכות דור המבוגרים והריסות הבתים בנגב.**

לא נמצא הבדל מובהק בין דיווח על חוויות של אלימות בקרב צעירים ביישובים שונים – מרהט ועד ההתיישבות שאינה מוסדרת.**

*מקור: נוהאד עלי, רות לוי-חן, עולא נג'מי-יוסף, אלימות, פשיעה ושיטור בחברה הערבית – מדד הביטחון האישי והקהילתי 2019, עמותת יוזמות אברהם, מוסד שמואל נאמן, 2020.

**מקור: תפיסות של צעירים ובני נוער מהחברה הבדואית בנגב לגבי תופעת האלימות והפשיעה, נאס-נאס ליוזמות אברהם, 2021.

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

שירותים וארגונים מרכזיים בשטח תוכניות לצעירים*

שירותים* אזרחי

מסגרות
התנדבות
המופעלות על
ידי עמותות
המוכרות על ידי
הרשות לשירות
אזרחי

הרשות לשירות
אזרחי

שירותים רוחביים לצעירים

עמותות ותוכניות הנותנות
מענה לצעירים במגוון רחב
של תחומים.

מרכזי
צעירים

יתד

הכוון וסיוע לקראת ובמהלך לימודי המשך ותעסוקה

רואד

מכללות
טכנולוגיות

מוסדות

אקדמיים – שער
לאקדמיה, ליווי
וסיוע

הכשרות
מקצועיות

עמותות שטח רבות הפועלות לקידום
לימודי המשך (אקדמיה ולימודים
טכנולוגיים) ותעסוקה, מתמקדות
בקידום וליווי צעירים. לפירוט ראו
מצגת בנושא תעסוקה.

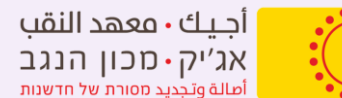
רשתות בוגרים ושנות מעבר

מופעלים על ידי עמותות. כוללים
הכנה לאקדמיה, ליווי, פיתוח אישי,
מנטורינג, רישות ולעיתים גם
הכשרת מקצועיות.

מרכז תמר

אג'יק

כוכבי המדבר

*לכל הארגונים פעילות ספציפית בנושא זה, לחלקם פעילות בתחומים נוספים.

** שירות צבאי – השתתפות החברה הבדואית בצבא הצטמצמה לאורך השנים, הנתון הזמין האחרון שנמצא הוא משנת 2020 בה התגייסו 606 בדואים, אך נתון זה אינו מפריד בין בדואים מהנגב ובדואים מהצפון. מקור: "בצל ההסתה ברשתות החברתיות: ירידה

במתגייסים הבדואים לצה"ל", אתר וואלה, נצפה ביום 01.08.2023.

אתגרים וחסמים מרכזיים

חולשת מערכת החינוך מצטרפת למחסור במיומנויות רכות (שפות, ידע עולם, עבודת צוות, ניהול זמן, הכרות עם הרוב היהודי) בשל מחסור בחינוך בלתי פורמלי ומסגרות העשרה.

רמות השכלה נמוכות – כולל נשירה במהלך התיכון ואי השתלבות של רוב הצעירים בלימודי המשך כלשהם. אתגר זה משמעותי עוד יותר בקרב הבנים.

חוסר מעש בשילוב עם מצב סוציאקונומי קשה, מחסור בתשתיות בסיסיות (שירותים ופנאי) ומיעוט הזדמנויות תעסוקה מהווים כר פורה להתדרדרות לפשיעה ואלימות.

רבים מהצעירים הבדואים חווים משבר זהות ותחושות של ניכור במפגשים עם הרוב היהודי ומוסדות המדינה.

הצעירים סובלים גם מהיחלשות המסורתיות והסמכות ההורית, יחד עם ציפיות מסורתיות מצד חלקים בחברה בחלוקה מגדרית (גברים צעירים מצופים לעיתים קרובות לעזור בפרנסה, נשים מצופות לעיתים קרובות ללמוד הוראה ו/או להתחתן צעירות).

קיים מחסור בהכוונה, ובמסגרות תמיכה מצד המשפחה, הקהילה או המדינה (רק בשנים האחרונות מתרחבות מסגרות של שנות מעבר ושנות קהילה).

על אף החסמים הרבים, בשנים האחרונות ניכרת התקדמות ברמות ההשכלה והשכר של הדור הצעיר.

תעסוקה

שאלה מרכזית: מה מצבה האובייקטיבי והיחסי של החברה הבדואית בנגב מבחינת תעסוקה?
למה? כדי להבין מה האתגרים של התחום, איפה נמצא הפוטנציאל ומי השחקנים המרכזיים בשטח

תעסוקה – מבט על

בחברה הבדואית

שיעורי התעסוקה בחברה הבדואית **נמוכים באופן משמעותי** ביחס לחברה הערבית בשאר הארץ. מוביליות גאוגרפית מוגבלת מביאה את המועמדים לתעסוקה להתמקד בשוק התעסוקה בדרום, המוגבל באפשרויותיו.

קיימים פערים משמעותיים בשיעורי התעסוקה ובתחומי התעסוקה **בין אקדמאים ללא-אקדמאים**, ובמיוחד בקרב נשים (פי 1.5 בקרב גברים בדואים ופי 4.5 בקרב נשים בדואיות).

בחברה הבדואית, אל מול אתגרי תשתיות חינוכיות חלשות, **השכלה אקדמית ולימודי המשך** חשובים במיוחד שכן הם מאפשרים לא רק לרכוש את הידע המקצועי, אלא לרכוש מיומנויות רבות נוספות הדרושות בשוק העבודה (עברית, ניהול זמן, תחושת מסוגלות, מרחב יהודי-ערבי משותף ועוד).

מכיוון שכיום רוב משמעותי של האוכלוסייה הבדואית אינו משתלב בלימודי המשך כלשהם, יש לבחון **כיצד לייצר הלימה** בין מגוון מסלולי תעסוקה אפשריים לבין רמות ההשכלה וההכשרה הקיימות בה.

שילוב והתקדמות בשוק התעסוקה בישראל קשורים באופן הדוק לרמות השכלה – מבחינת אופי התפקידים ורמת ההשתכרות ומבחינת האפשרות לקידום מקצועי ואישי.

שוק התעסוקה כולל מגוון רחב של הזדמנויות עבודה וקריירה, מעבודה עונתית בלתי מקצועית/בשכר מינימום, דרך עבודה מקצועית ברמות השתכרות נמוכות ועד שילוב במקצועות אקדמיים/צווארון לבן ברמות שכר גבוהות.

נשים

מבחר נתונים

ב-2021 שיעור התעסוקה
עמד על כ-25%

77% אקדמאיות
17% לא אקדמאיות

ההכנסה החודשית הממוצעת ב-2019
₪ 3,200 - ₪ 9,800

 אקדמאיות בעלות 8-12 שנות לימוד

נשים מהוות
מעל 75% מהסטודנטים
הבדואים באקדמיה ברוב
המוחלט של התחומים.

ב-2021, כ-50% מהסטודנטיות הבדואיות
למדו **חינוך והוראה**
(כ-1600 סטודנטיות).

תובנות ואתגרים מרכזיים

רבים מהחסמים
להשתלבות בתעסוקה
העומדים בפני נשים
בדואיות הם ייחודיים
ושונים מאלו של
הגברים.

היסטורית, נשים בחברה הבדואית עבדו במשך שעות
רבות במהלך היום והשבוע. עבודה הכוללת אחזקת משק
הבית, גידול הילדים, גיבון, חלב צאן, רקמה ועוד.

קיימים עסקים קטנים ובלתי פורמליים (מכירת
מוצרי מזון, רקמה ועוד) שמנהלות נשים, אשר
נחשבות כ"בלתי מועסקות".

חסם מרכזי עבור נשים הוא **היציאה מהיישוב**, משתי סיבות מרכזיות:

- מסורתית:** משפחות רבות לא רואות בעין יפה את יציאת הנשים מהישוב לצורך עבודה (נסיעה עצמאית, שעות ארוכות מחוץ לבית, עבודה בסביבה מעורבת מגדרית).
- לוגיסטית:** בהעדר רישיונות נהיגה ורכבים לנשים רבות, מחסור בתחבורה ציבורית ותלות בהסעות מקשים מאוד על עבודה במקום מרוחק.

פער ההשכלה המשמעותי
שנוצר בשנים האחרונות
לטובת הנשים מהווה **אתגר חברתי**
בשל חוסר האיזון המגדרי שהוא מייצר.

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המשרד
לשוויין חברתי

גברים

מבחר נתונים

ב-2021 שיעור התעסוקה

עמד על כ-54%*

ההכנסה החודשית הממוצעת ב-2019

₪ 7,000 - ₪ 17,300

רק כ-7% מהבנים בכל שנתון פונים ללימודים אקדמיים.

הסטודנטים הבדואים (הגברים) מהווים רוב רק בתחומי ההנדסה והאדריכלות (57%) ובמשפטים (61%).

תובנות ואתגרים מרכזיים

הישגים נמוכים במערכת החינוך ונשירה מוקדמת ממנה מהווים חסם להשתלבות באקדמיה ולימודי המשך, הן מבחינה פורמלית (עמידה בתנאי סף) והן מבחינת יכולות (מיומנויות למידה והתמדה ועוד).

לחצים כלכליים אישיים ושל המשפחה הרחבה מוטלים על כתפיהם מגיל צעיר, ומובילים **לכניסה מוקדמת לשוק העבודה לתפקידים בלתי מקצועיים**, ללא הכשרה או אופק לקידום – מיד עם תום התיכון או עוד קודם לכן.

פיתויים להתדרדרות בשל הזדמנויות "כסף קל" דרך ארגוני פשיעה.

מיעוט המצליחים להשתלב בלימודי המשך – אקדמיים או טכנולוגיים – מגביל מאוד את **מגוון התעסוקה האפשרית**, ומוביל לעבודה בלתי מקצועית, שוחקת ובמשכורות נמוכות.

ריכוז בעבודות פיזיות וכתוצאה מכך – **יציאה מוקדמת משוק העבודה** בשל שחיקה פיזית.

* בשל מיעוט אקדמאים גברים.

מקור: דוח תעסוקה בחברה הבדואית בנגב, נאס-נאס לקו-אימפקט והמרכז לחיבור השכלה גבוהה תעסוקה מייסודה של קרן אדמונד דה רוטשילד, 2022; צעירים וצעירות ערבים בסיכון, אבחון תוכנית יתד בחברה הערבית ובניית רציונל לפיתוח והתאמת מענים לצעירים ערבים בסיכון, נאס-נאס לתוכנית יתד וג'וינט-אשלים, פברואר 2022.

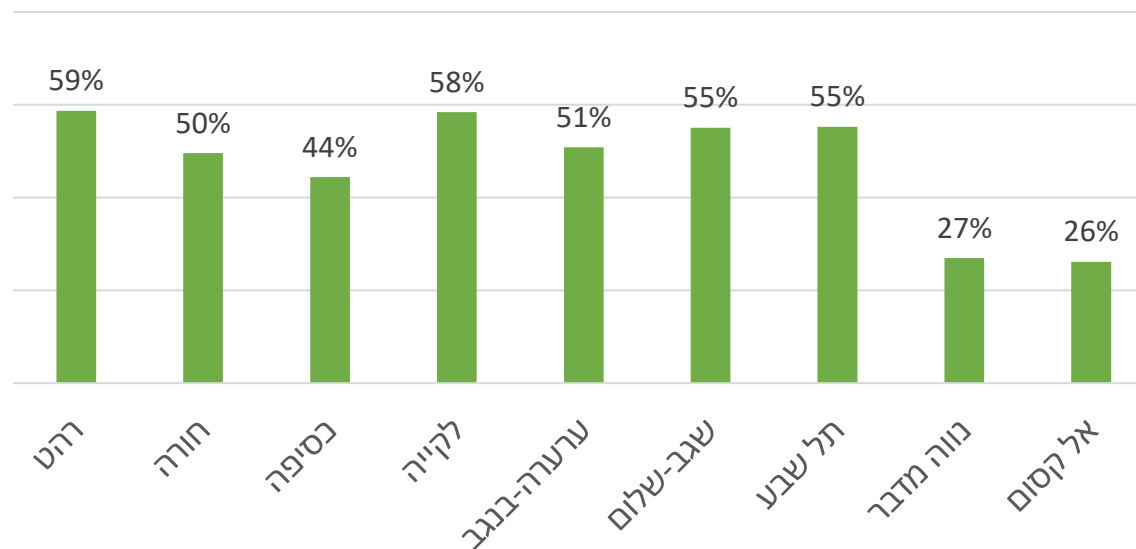

תעסוקה בפילוח ליישובים

קיימים פערים משמעותיים בשיעורי השכירים והעצמאיים בין היישובים השונים כאשר היישובים המובילים הם רהט (59%), העיר היחידה והישוב הגדול ביותר, עם ריבוי הזדמנויות תעסוקה; תל שבע ושגב שלום (55% כל אחת) אשר קרובות לבאר שבע ולקיייה (58%), אשר נמצאת בין שתי הערים.

המועצות האזוריות נווה מדבר ואל קסום, בהן יישובים קטנים ומרוחקים יותר ממרכזי התעסוקה, נמצאות בפער משמעותי משאר היישובים (27% ו-26% בהתאמה).

אחוז שכירים ועצמאיים מתוך קבוצת הגיל 15-64, 2019, לפי רשות מקומית

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

שירותים וארגונים מרכזיים בשטח ארגונים מקדמי תעסוקה*

מרכז הכשרה הפועל בשותפות עם החברה למתנ"סים לקידום התעסוקה בנגב, בדגש על החברה הבדואית. מציע הכשרות בתחומי התעסוקה ותומכי תעסוקה, ומארח פעילויות של עמותות שונות.

סוויץ'

עמותה המקדמת תעסוקת בדואים בהייטק, לצד חברת התוכנה סיראג' טכנולוגיות. פועלת לחשיפה לתעשייה, העלאת מודעות בקהילה והכנה לתעסוקה בהייטק של סטודנטים ובוגרים באמצעות הכשרות מקצועיות, ליווי פרטני וסדנאות.

סיראג'

עמותה הפועלת לצמצום פערים וקידום גיוון בתעשיית ההייטק בישראל. פועלת בשיתוף פעולה הדוק עם חברות בתעשייה, ומציעה שירותי הכשרה והשמה של עובדים ממגוון אוכלוסיות בעלות תת-ייצוג בתעשייה, בדגש על החברה הערבית.

itworks

מרכזי תעסוקה שמופעלים על ידי ארגון בעצמי. 5 מרכזים בישובים בדואים גדולים ו-7 שלוחות ביישובים קטנים. מציעים הכשרות, עברית, מיומנויות תעסוקה והכוון.

ריאן

מיזם הפועל באסטרטגיית "קולקטיב אימפקט" לקידום התעסוקה בחברה הערבית. עובד בעיקר עם חברות עסקיות, ומקדם בהן שינויי עומק במטרה לשלב עובדים ערבים בכל רמות הארגון ולהטמיע פרקטיקות של גיוון והכלה.

Co-Impact

עמותה הפועלת לשילוב נשים מההתיישבות שאינה מוסדרת בנגב בתעסוקה. מפעילה תוכניות ללימודי עברית לנשים, ליווי נשים בפתיחת עסקים בתחום האירוח ומפעל אריגה.

סידרה לקייה

עמותה הפועלת לקידום והעצמה של הנשים בלקייה והסביבה. מפעילה פרויקט תיירות, מפעל לאומנות רקמה בדואית, ספרייה ניידת ותוכנית להכנת צעירות לעולם האקדמיה והתעסוקה.

עמותה לשיפור מעמד האישה

*לחלק מהארגונים פעילות בתחומים נוספים.

מקור: דוח תעסוקה בחברה הבדואית בנגב, נאס-נאס לקו-אימפקט והמרכז לחיבור השכלה גבוהה תעסוקה מייסודה של קרן אדמונד דה רוטשילד, 2022.

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

שירותים וארגונים מרכזיים בשטח תוכניות בתחום התעסוקה*

עמותה המפעילה תוכניות מצוינות למדעים לתלמידים בדואים בכיתות ט'-י"ב ומהווה זרוע מרכזית של משרד החינוך לקידום מקצועות ה-STEM בנגב. לעמותה תוכנית בוגרים המספקת הכוון וליווי אקדמי, תמיכה אישית וקבוצתית.

מרכז תמר

עמותה הפועלת לקידום החברה הבדואית בנגב בתחומי חינוך, בריאות פיתוח חברתי כלכלי ותשתיות. לעמותה מספר תוכניות בתחום התעסוקה בשיתוף מעסיקים, כמו גם קורסים והכשרות בעולמות ההייטק והפרא-רפואיים.

ינאביע
Yanabia

עמותה הפועלת לפיתוח מנהיגות בדואית צעירה, ורשת של צעירים אשר ישתלבו בעמדות מפתח ויקדמו את החברה הבדואית בנגב. העמותה מפעילה רצף תוכניות חינוכיות מגיל 12, ומציעה לבוגריה ליווי באקדמיה ולעולם התעסוקה.

כוכבי המדבר

עמותה גדולה וותיקה המקדמת פיתוח חברתי-כלכלי בקרב החברה הבדואית בנגב ושותפות ערבית-יהודית. מפעילה תוכניות לקידום עסקים חברתיים, מגוון שנות מעבר לבוגרי תיכון, תוכנית בוגרים ותוכנית המכינה אקדמאים להשתלבות בשירות המדינה.

אג'יק • מכון הנגב
أجيك • معهد النقب
أمانة وتجديد مسורת של חדשות

עמותה הפועלת למען שוויון זכויות בין ערבים ויהודים בנגב, ומקדמת מגוון נושאים הנוגעים לזכויות האוכלוסייה הבדואית בנגב. בימים אלו מקדמת הקמת מרכז מחקר וידע בנושאים הקשורים לתעסוקת נשים בדואיות בהתיישבות שאינה מוסדרת והאוכלוסייה הבדואית בדרום.

פורום דו-קיום בנגב לשוויון אזרחי
منتدى التعايش السلمي في النقب من أجل المساواة المدنية
Negev Coexistence Forum For Civil Equality

פורום דו-קיום
בנגב

עמותה המנגישה מענים טיפוליים וחינוכיים מותאמים תרבותית לחברה הבדואית ופועלת לשיפור החוסן האישי והלכידות בקהילה. בתחומי התעסוקה מכשירה צעירים ומעבירה אבחונים, סדנאות וכלים מותאמים תרבותית להשתלבות בתעסוקה.

תמר

*לכל הארגונים פעילות ספציפית בנושא זה, בנוסף לפעילות בתחומים נוספים.

מקור: דוח תעסוקה בחברה הבדואית בנגב, נאס-נאס לקו-אימפקט והמרכז לחיבור השכלה גבוהה תעסוקה מייסודה של קרן אדמונד דה רוטשילד, 2022.

חסם מרכזי – דור ראשון לעבודה

עבור חלקים נרחבים בחברה הבדואית המפגש עם שוק העבודה המודרני הוא ראשוני וככזה יוצר פערים בנורמות ובהתנהלות ביחס למצופה על ידי המעסיקים ובהשוואה למקביליהם היהודים. האתגר בא לידי ביטוי במגוון היבטים:

קושי בהתמדה במסגרות
 – נתוני נשירה גבוהים
 ממסגרות לימוד ומקומות
 עבודה

חוסר תמיכה מהסביבה – המשפחה
 והקהילה אינם בהכרח מעודדים
 השתלבות בשוק התעסוקה, ובמיוחד
 עבור נשים

הימנעות מסיכונים
 הבולמת לעיתים התפתחות
 וצמיחה

חוסר ביטחון עצמי,
 תחושת מסוגלות
 עצמית נמוכה

מחסור במודלים לחיקוי –
 היכולים לשמש כמקורות
 השראה והכוון

חוסר-פרואקטיביות
בלימודים ובשוק העבודה –
 גישה שאינה תואמת את
 הנדרש על ידי המעסיקים
 בשוק תחרותי

הערכת יתר/חסר בנוגע
ליכולותיהם

חוסר הכרות עם שוק
התעסוקה – הדרישות,
 הציפיות, הנורמות
 והאפשרויות שבו

התנהלות אישית
במקום העבודה –
 לוחות זמנים, סגירת
 משימות, התנהלות מול
 סמכות, ראיית עתיד

משכורות נמוכות, אתגרי
 נגישות וחוסר ניסיון מובילים
לשאלת כדאיות בנוגע
ליציאה לעבודה

מיקוד במעט מקצועות – הן
 באקדמיה והן בלימודים
 טכנולוגיים ומקצועיים

צריכה נמוכה של תמיכות
ושירותים הקיימים בשטח
 לרשות מחפשי העבודה

הסתכלות קצרת טווח על
תעסוקה (עבודה ולא קריירה)

פרק ג': איפיון מעמיק לנושאים במיקוד

(שלב ב')

אפריל – מאי 2023

הגברת המענים החברתיים באמצעות ארגוני חברה אזרחית בהחלטת ממשלה 1279

שלב ב' – איפיון מעמיק לנושאים במיקוד

הון אנושי ברשויות המקומיות
ובארגוני החברה האזרחית

החברה האזרחית
הבדואית בנגב

שפות

הגיל הרך

צעירים

אנחנו מודים מאוד לכל נציגי גופי המדינה וארגוני השטח אשר שיתפו אותנו במידע ותובנות בנדיבות אין קץ.
תודה מיוחדת לחברת אשחר על הובלת תהליך שיתוף ציבור אשר תוצריו הוטמעו בדוח זה.

צוות המחקר: ארן זינר, אביבית חי, ד"ר מייסלון דלאשה, נאדיה אבו עסא ויסמין תמוז

שלב ב' של המחקר נערך במהלך החודשים אפריל-מאי 2023.

- נערכו כ-60 ראיונות עומק עם מגוון אנשי מפתח רלוונטיים: מנהלים ועובדים של ארגוני השטח, נציגי תוכניות ומשרדים ממשלתיים, מומחי תוכן מהאקדמיה ומהרשויות המקומיות ופעילי שטח יהודים ובדואים.
- מידע נוסף נאסף ממקורות שונים – כולל אתרי הארגונים.
- התהליך כלל גם היוועצויות עם גורמי שטח במסגרת מהלך שיתוף ציבור שהובל על ידי **חברת אשחר**. חלק מתוצאות מהלך זה הוטמעו בדוח שלהלן.

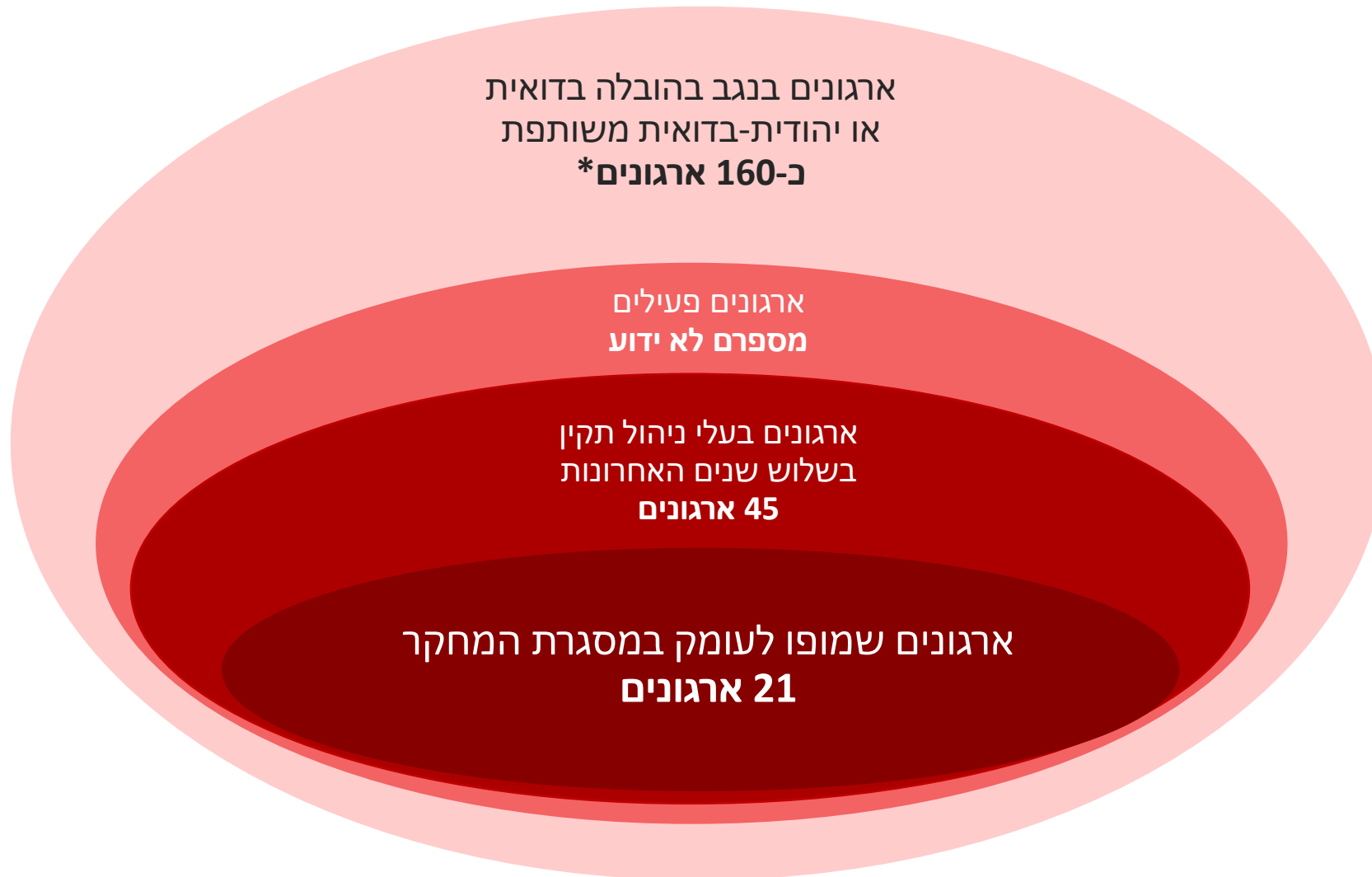
החברה האזרחית הבדואית בנגב

איפיון מעמיק – שלב ב'

ארגוני חברה אזרחית בדואים ומשותפים בנגב

*מקור: קובץ נתונים של משרד המשפטים והיחידה לשיתופי פעולה בין מגזריים במשרד ראש הממשלה, פברואר 2022. הנתונים נאספו ממאגרי נתונים רשמיים של רשם העמותות במשרד המשפטים.

ארגוני חברה אזרחית בדואים ומשותפים בנגב מיפוי עומק

ארגונים שמופּו לעומק במסגרת המחקר
 21 ארגונים

רציונל המיפוי

ארגונים מקומיים שמטה הפעילות שלהם בנגב.

דגש על ארגונים שפועלים בתחומי המיקוד של המחקר (גיל רך, שפות, צעירים, הון אנושי).

בנוסף, מופּו מספר ארגונים שאינם בתחומי המיקוד ומייצגים תחומים נוספים (אדבוקציה, רווחה, תעסוקה).

שני מתנ"סים – רהט ותל-שבע – נבחרו כמקרי בוחן לכלל המתנ"סים ביישובים הבדואים.

מי לא במיפוי?

ארגונים ארציים שלהם גם פעילות ייעודית לחברה הבדואית (מופּו חלקית בשלב א').

ארגונים בהובלה יהודית בנגב שלהם תוכניות לחברה הבדואית אך לא בליבת העשייה של הארגון.

ארגוני שטח קטנים מאוד וחדשים מאוד.

מתודולוגיה

המידע נאסף ברובו במסגרת מעל 30 ראיונות עומק שהתקיימו עם נציגי הארגונים, וחומרים שהועברו על ידם.

עבור ארגונים בתחומי המיקוד אשר נציגיהם לא ניאותו להתראיין הושלמו נתונים באמצעות גיידסטאר ומקורות נוספים.

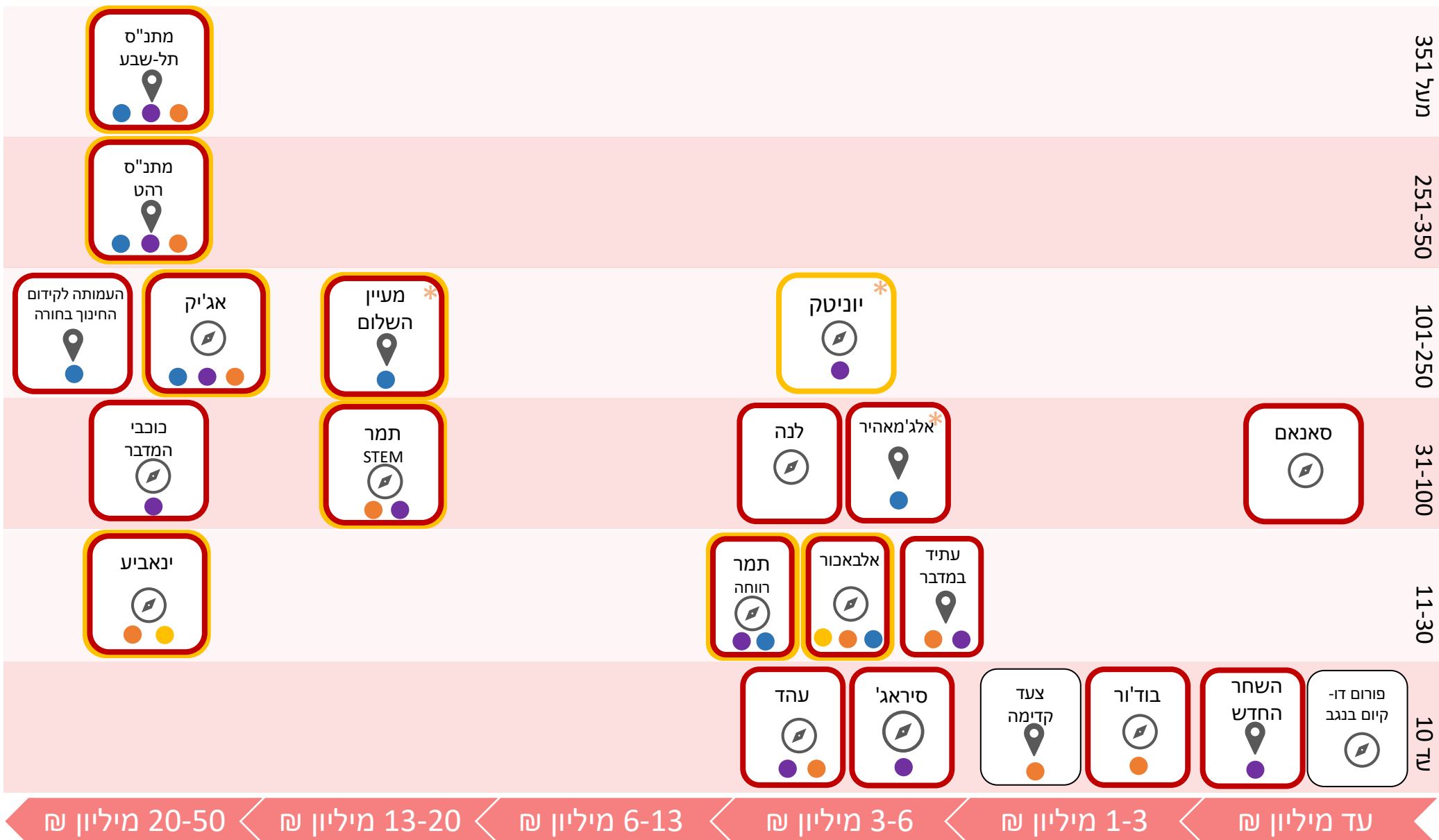
לא נעשתה "בדיקת נאותות" לארגונים ולתוכניות (בחירת טיב הפעילות, היקפים, תכנים ואפקטיביות).

מיפוי הארגונים – פריסת השדה

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה בדוואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

מספר עובדים

תחומי עיסוק

- פיתוח הון אנושי
- גיל רך
- שפות
- צעירים

אופי הפעילות

- 📍 מקומי
- 🗺️ אזורי

מקורות הכנסה*

- קיימות הכנסות מגופי מדינה
- קיימות הכנסות מרשויות מקומיות/אשכולות

* לא בוצע ראיון

עד מיליון ש"ח < 1-3 מיליון ש"ח < 3-6 מיליון ש"ח < 6-13 מיליון ש"ח < 13-20 מיליון ש"ח < 20-50 מיליון ש"ח

תקציב שנתי

*אין בתרשים זה התייחסות למקורות הכנסה נוספים: (פילנתרופיה – שנמצאת בבסיס הפעילות של רוב הארגונים – והכנסות עצמיות).

מיפוי תוכניות וארגונים התומכים בפיתוח ארגוני חברה אזרחית

מידות

ארגון ללא מטרת רווח המקדם עשייה חברתית אפקטיבית באמצעות פיתוח והטמעה של כלי מדידה, תווי איכות, מיפויים חברתיים, מחקר יישומי, ייעוץ, כנסים והדרכות.

קן מובאדאר

גוף מממן העוסק בפיתוח תשתיות ויכולות בחברה האזרחית הערבית ומייצר שיתופי פעולה רוחביים לייזום והזנקת פרויקטים הנוגעים לזכויות החברה הערבית בשיתוף עם המדינה או רשויות מקומיות.

היחידה לשיתופי פעולה רב-מגזריים במשרד ראש הממשלה

מקדמת מהלך רב מגזרי במטרה לחזק את שיתופי הפעולה שבין עמותות בחברה האזרחית הערבית לממשלה, להסיר חסמים ולשפר את הנגישות של ארגונים למשאבים שמציעה המדינה. במהלך 2021-2022, היחידה ביצעה, בשיתוף קן מובדאראת, עבודה מעמיקה של זיהוי צרכים מול העמותות, מול הקרנות הפילנתרופיות העוסקות בנושא, מול רשויות מקומיות ומול משרדי ממשלה שונים.

שתיל

חיזוק חברה אזרחית וארגונים לשינוי חברתי.

בנגב:

- בניית יכולת במאמץ מרוכז של שלושה ארגונים במסגרת פרויקט שעניינו תעסוקת נשים בדואיות בשיתוף יד הנדיב. הארגון בונה את יכולותיהם של הארגונים להתמודד עם הסוגייה הספציפית, וגם את היכולת הארגונית לפעול לקידום מטרות חברתיות בנגב.
- ייעוץ פרטני לארגונים בחברה האזרחית הפעילים בנגב בנושאים של פיתוח ארגוני, גיוס משאבים, גיבוש אסטרטגיה בהיקף של עד עשרות שעות ליווי.
- ליווי קואליציות של ארגוני שטח במגוון נושאים.

מנהיגות אזרחית

ארגון גג של החברה האזרחית העוסק בסוגיות רחב המשפיעות על ארגוני החברה האזרחית (חקיקה, רגולציה וכד'), ומפתח תשתיות לארגונים - ידע, כלים הדרכות, פורומים וכד'. הארגון מפעיל-שותף בפורום ארגוני חברה אזרחית ערבית למיצוי משאבים ממשלתיים.

טיפולוגיות של ארגונים

ארגוני השטח שמופּו שונים מאוד אלו מאלו במגוון היבטים. בנוסף למדדי גודל, תוכן ותקציב, ניתן לסווג כל ארגון על ספקטרומים נוספים, כגון:

ארגון מפעיל שירותים
 (ספק שירותי מדינה/רשות)

ארגון שינוי חברתי
 (פיתוח פיילוטים, עבודה בקהילה)

ארגון שנתמך בעיקר מגורמים מוסדיים
 (מדינה, רשויות מקומיות, אשכולות)

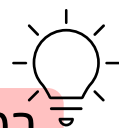
ארגון שנתמך רק מפילנתרופיה

פעילות המבוססת על תקציבים כלליים
 (בתי ספר, תנועות נוער וכד')

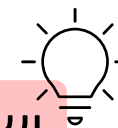
פעילות מבוססת על תקציבים ייעודיים
 לחברה הבדואית (תוכנית החומש)

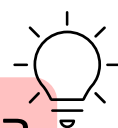
תובנות

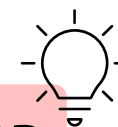
במקביל, ישנם ארגונים גדולים בודדים. כמחצית מהם מפעילים בעיקר שירותי מדינה (מעונות, צוותי חינוך, מתנ"סים).

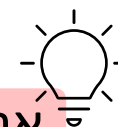
יש מעט ארגונים הפועלים בשטח בכל נושא, רובם קטנים וחלשים.

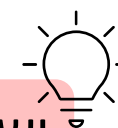
קיימת פעילות רבה בנגב של ארגוני חברה אזרחית ארציים (פירוט בשלב א' של המחקר) ברמות שונות של התאמת התכנים לקהילה הבדואית ומעורבות הקהילה הבדואית בפיתוח והעברת התכנים.

חסר מיסוד של הארגונים ורישות ביניהם.

ארגוני השטח הביעו עניין רב להתראיין, לחלוק מידע, להתמסד ולייצר שותפות עם המדינה.

ישנן עמותות נוספות בהובלה בדואית ו/או משותפת שנמצאות "מתחת לרדאר" של מיפוי זה, בין אם משום שהיקף הפעילות/תקציב שלהם לא מתאים למיפוי זה ובין אם משום שמסגרת הזמן של המיפוי לא אפשרה להגיע אליהם.

מדדים – כיצד תימדד הצלחה?

גידול במספר ארגוני חברה אזרחית בדואים ומשותפים לנפש, בעלי ניהול תקין.

גידול במספר העובדים בארגוני החברה האזרחית הבדואים והמשותפים.

גידול אבסולוטי בתקציב הכולל של ארגוני החברה האזרחית הבדואים והמשותפים.

גידול במיצוי ויישום תקציבי מדינה בידי הארגונים.

שיפור ברמת המיסוד של הארגונים – התמקצעות נושאית, מחלקות, שגרות ניהול, תוכניות עבודה, מדידה והערכה וכד'

שיפור הרישות בין הארגונים ובינם לבין שחקנים נוספים (רשויות מקומיות, אשכולות, משרדי ממשלה, מוסדות השכלה גבוהה).

המלצות לכיווני פעולה

הקצאת תקציבים ויצירת פלטפורמות לבניית וחיזוק תשתיות ויכולות ארגוניות בארגוני השטח הבדואים. בין היתר על ידי שיתופי פעולה בינם לבין ארגונים ממוסדים יותר, אשכולות, ארגונים ארציים, יועצים ארגוניים ועוד.

דגש מיוחד על בניית יכולות ארגוניות בתחום **חיבור לתקציבי מדינה** והנגשת משאבי מדינה לעמותות אלו. למשל, קיום הכשרות וסמינרים בנושא, רישות עם משרדי הממשלה וכד'.

בניית הקולות הקוראים בשיתוף עם החברה הבדואית, באופן שיבטיח **דיוק והתאמה של השימוש בתקציבים** לצרכים בשטח, תוך התבססות על מומחיות של ארגונים ואנשי מקצוע מתוך החברה הבדואית וחיבור ליכולות של ארגוני השטח.

הגדרת תנאי סף למעורבות של ארגונים ארציים וארגונים יהודיים בתוכניות, כך שיובטחו שותפות עם - וחיזוק של ארגונים מקומיים קטנים ושל עובדים מהחברה הבדואית. כך תובטח לגיטימציה ורלוונטיות למהלכים מול הקהילה.

תקצוב אקו סיסטם לתכלול וחיזוק הרישות בתוך החברה האזרחית הבדואית והמשותפת בנגב.

הון אנושי בארגוני החברה האזרחית וברשויות המקומיות

איפיון מעמיק – שלב ב'

מיפוי תוכניות פיתוח הון אנושי לחברה אזרחית

קיימות תוכניות הכשרה מועטות המיועדות לקהל יעד זה. להלן התוכניות העיקריות שמופו:

תוכנית ג'וסור (גשר) – אג'יק

- תוכנית אינטנסיבית של שישה חודשים המיועדת לבעלי תואר ראשון ושני מהחברה הבדואית. מטרת התוכנית לשמש גשר לתעסוקה בשירות הציבורי.
- התכנים כוללים היכרות עם עבודת הממשלה, השתתפות בסדנאות, סיורים ותצפיות, התנסות בכתיבה ומחקר ופיתוח חשיבה ביקורתית. בתום התוכנית ניתן למשתתפים ליווי לתעסוקה.
- עד כה התקיימו שני מחזורים של כ-20 משתתפים. בוגריהן השתלבו ברשויות מקומיות וארגוני חברה אזרחית. התוכנית נמצאת כרגע בהקפאה.

תוכנית אינתמא (שייכות) – ינאביע

- רשת על-שבטית של מנהיגים, אנשי מקצוע בכירים ומובילי דעה מהחברה הבדואית. מהווה פלטפורמה לחשיבה, למידה והעמקה משותפת במטרה להוביל יחד שינוי חברתי.
- במסגרת הרשת הועברה הכשרה של מעוז שפותחה עם ינאביע עבור האוכלוסייה הבדואית. בליווי חברת עדליא, כתבו חברי הרשת המלצות לגופי ממשלה בנושאים הקשורים לחברה הבדואית. התחלקו לארבעה צוותים המפתחים פיילוטים לפרוייקטים חברתיים בתחומים של חינוך, רווחה, בריאות ותכנון שחלקם כבר החלו לפעול בשטח.
- המחזור הראשון החל לפעול לפני שלוש שנים ומונה 27 חברים. בחודשים הקרובים ייפתח מחזור נוסף.

שתיל

- לארגון פעילות חיזוק עמותות בכל הארץ ופעילות ייעודית בדרום, כגון:
- הכשרות ארציות מקצועיות למגוון תפקידים - דוברים, מקדמי מדיניות, מנכ"לים בכניסה לתפקיד.
 - רוואביט – תוכנית ארצית לפיתוח מנהיגות בחברה הערבית, בה משתתפים נציגים מהנגב.
 - הכשרת דוברים מהחברה הבדואית.

הכשרות פנים-ארגוניות

- מרבית הארגונים קטנים ונפח הפעילות לא מאפשר הכשרה מסודרת של העובדים, אלא חפיפה בכניסה לתפקיד ולימוד תוך כדי עבודה.
- החריגים הם ארגונים גדולים: **אג'יק**, בו נערכות הכשרות שונות, כולל לניהול בדרג ביניים; תוכנית ריאן (**עמותת בעצמי**), אשר מפעילה מחלקת הדרכה ענפה המכשירה ומפתחת עובדים מכל הדרגים; **וחברת המתנ"סים**, אשר עורכת הכשרות למנהלי מתנ"סים ולרכזים (הכשרות אלו אינן ייעודיות/ מותאמות לחברה הבדואית).

מיפוי תוכניות פיתוח הון אנושי ברשויות המקומיות

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המשרד
לשוויין חברתי

אינג'אז

- עמותה הפועלת לקידום התמקצעות הרשויות המקומיות הערביות. העמותה יוזמת ומלווה פעולות לשינוי חברתי ויצירת הזדמנויות כלכליות ברשויות המקומיות ובונה תשתיות לבניית יחסים מקצועיים בין הרשויות הערביות לפקידות הממשלתית.
- בעבר ליוותה אינג'אז תהליכים ברשויות בדואיות בנגב וכיום עובדי רשויות בדואיות לוקחים חלק בפורומים מקצועיים שהעמותה מובילה.

תוכנית עוצמה מקומית – שתיל

- תכנית לחיזוק הרשויות המקומיות הבדואיות בנגב. מובילים פורום של גזברי הרשויות המקומיות מזה 3 שנים שמטרתו חיזוק יכולות בעלי התפקידים והרשויות וקידום הצרכים שלהם מול משרדי הממשלה כקבוצה וכיחידים.
- לאחרונה הוקם פורום של מהנדסי הרשויות.

מאיץ מוניציפאלי – ינאביע

- תוכנית המעניקה לבכירים ברשויות המקומיות ליווי של אנשי מקצוע, בכירים לשעבר בשלטון המקומי מרחבי הארץ.
- במסגרת התוכנית זוכים המשתתפים לליווי אינטנסיבי הכולל תמיכה בקידום מהלכים בזירת העבודה הספציפית שלהם, עבודה מול גופים חיצוניים ובתוך הרשויות לצד התפתחות אישית-מקצועית.

משרד הפנים

למשרד הפנים מחלקה לפיתוח ההון האנושי עוסקת במגוון היבטים:

- הדרכות – תהליכי הכשרה מקצועית והכשרות לדרגי ניהול בכיר ברשויות ניתנות לעובדי הרשויות המקומיות, ללא תכנים ייעודיים לחברה הבדואית.
- פיתוח ארגוני – כל הרשויות הבדואיות נמצאות בשלבים שונים של תהליך פיתוח ארגוני המתקצב באופן ייעודי מכספי תוכניות החומש. המשרד, באמצעות ינאביע ויועצים נוספים, מלווה את הרשויות ואת היועץ שהן בוחרות להוביל את התהליך במודל עבודה שמפתח את יכולות ותשתיות הרשויות ואת ההון האנושי שבהן, תוך גמישות בבחירת הנושאים שכל רשות בוחרת לתת להם דגש ספציפי.

אתגרים – היצע וביקוש

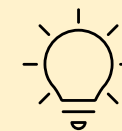
קושי משמעותי בגיוס עובדים בדואים בכל הרמות לתפקידים בארגוני חברה אזרחית :

- רכזים ובעלי תפקידי שטח זוטרים.
- מובילי תוכניות ומנהלי דרג ביניים.
- מקצועות טיפוליים ומקצועיים וסמי-מקצועיים (עו"ס, מקצועות פרא-רפואיים, מדריכות הורים, מטפלות, פסיכולוגים וכד').

מועמדים מגיעים לעתים קרובות ללא יכולות נדרשות:

- אוריינות דיגיטלית בסיסית – ידע בעבודה עם תוכנות Office וכד'.
- שפה – התנהלות בשפה העברית המדוברת והכתובה, נורמות של כתיבת מיילים וכד'.
- עבודה מול מנהלים – דיווח שוטף ואמין, ניהול זמן ומשימות, תקשורת בינאישית.
- עבודה מול גורמים חיצוניים – בירוקרטיה, בניית מערכות יחסים עם שותפים ובעלי עניין, דיווח שוטף ואמין.
- מחויבות לאורך זמן.

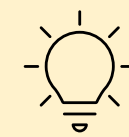
מחסור בידע, מיומנויות וניסיון חיים מביאים למצב בו רף הדרישה לתפקידים זוטרים (דוגמת רכזים של תוכניות לבני נוער) כולל תואר אקדמי. זאת כיון שבעלי תואר אקדמי הם בעלי סיכוי גדול יותר לרכוש יכולות הנדרשות לתפקיד במסגרת לימודיהם ו/או במהלכם.

אתגרים – הכשרות ומוביליות

- ברשויות המקומיות ובמערכת החינוך קיים רף נמוך של יכולות ניהוליות וקידום נעשה לעיתים קרובות לא על בסיס יכולות.
- חלק משמעותי ממסלולי טיוב ההון האנושי – הפורמליים (צוערים לשירות המדינה, קורסי פיקוד וקצונה וכד') והבלתי פורמליים (תפקידי הדרכה בתנועות נוער וכד') – לא רלוונטיים לחברה הבדואית או שהנגישות אליהם מוגבלת.
- כמעט ולא קיימות תוכניות קידום מתאימות/ייעודיות לחברה הבדואית, ואנשי מקצוע בדואים מועטים משתלבים בתוכניות כמו מעוז, חותם, צוערים, מנדל, וקסנר וכד'.
- בגלל מחסור בעובדים בעלי ניסיון ניהולי, עובדים טובים מקודמים מהר לתפקידים ניהוליים/תפקידים עם אחריות רבה, מבלי שיהיו להם היכולות והניסיון הנדרש לכך.

קיים מחסור משמעותי באנשי מקצוע בדואים עם ניסיון ניהולי, קיים מיעוט של הזדמנויות לצבור ניסיון בארגונים ומיעוט הזדמנויות הכשרה. לעיתים קרובות משרות ניהול ותפקידים כגון גיוס משאבים, ניהול שותפויות, תכנון אסטרטגי, מדידה והערכה וכד', מאוישים על ידי אנשי מקצוע יהודים או ערבים מהצפון.

אבחון קהלי היעד וטווחי השפעה

טווח זמן ההשפעה

קצר

קצר - בינוני

ארוך

קהלי היעד וצרכים

טיוב וקידום

העובדים הקיימים

כ-2,500 בדואים העובדים במגוון של תפקידים בתוך החברה האזרחית, וכן עובדי הרשויות המקומיות.

הכשרה והשמה

מלאי פוטנציאלי

בעלי תואר אקדמי, הכשרה מקצועית קודמת או ניסיון תעסוקתי המהווים עבורם קרש קפיצה לכניסה לחברה אזרחית ולעבודה ברשויות מקומיות.

טיוב מסלולי הכשרה

זרם

מסלולי הכשרה בתחומים רלוונטיים (חינוך, מדעי החברה והרוח, תחומים פרא-רפואיים וכד') והכשרות מקצועיות בתחומים רלוונטיים (מטפלות, סייעות וכד').

תובנות – חיזוק הון אנושי בדואי בארגונים

קיים צורך משמעותי ביצירת הזדמנויות והכשרות מותאמות לשם טיוב ההון האנושי הבדואי בארגוני חברה אזרחית – הן לפני הכניסה לעבודה והן במהלכה.

מצד ההיצע, ההכשרות צריכות להיות מכוונות ומותאמות לקהלי היעד השונים מחד, וצרכי כל ארגון מאידך. התכנים ומיומנויות בכל הכשרה צריכים לשקף את שני המימדים הללו.

מצד הביקוש, לרוב המוחלט של ארגוני השטח אין את היכולת לקדם הכשרות כוח אדם in-house, וכן קיים חוסר ביועצים ואנשי הדרכה מקרב החברה הבדואית להובלת הכשרות ותהליכי פיתוח מקצועי וארגוני.

ברמת ההכשרות, ארגונים גדולים – ארציים ואזוריים – המבצעים הכשרות, לא תמיד מציעים תכנים המותאמים לצרכי החברה הבדואית (בין אם כקהל היעד של ההכשרה, ובין אם כ"לקוחות הקצה" של הארגונים).

מדדים – כיצד למדוד את טיוב ההון האנושי הבדואי בארגונים?

הגדלת מספר העובדים הבדואים המשתלבים בתוכניות מנהיגות ועתודה ניהולית ארציות ובין-לאומיות.

הגדלת מספר העובדים מהחברה הבדואית בתפקידי ניהול ביניים ובכיר, כולל תפקידי מטה מקצועיים (גיוס משאבים, כספים, שיווק, הדרכה, בניית תכנים, מדידה והערכה, קשרי ממשל).

הגדלת מוביליות תעסוקתית אנכית ואופקית בתוך החברה האזרחית (בתוך כל ארגון ובין ארגונים שונים) וכן בין החברה האזרחית לשירות המדינה, האקדמיה והרשויות המקומיות.

שיפור מדדים מקצועיים בפעילות הארגונים – גיוס משאבים, ניהול תקין, מיצוי תקציבי מדינה, ביצוע מדידה והערכה, ניהול מערכות מידע וכד'.

המלצות לכיווני פעולה

פיתוח וביצוע הכשרות רוחביות ייעודיות לכל קהלי היעד (עובדים קיימים, מלאי פוטנציאלי זרם)

עקרונות מנחים:

1. תכלול חיצוני (אשכולות, אגף) וביצוע על ידי גורמי מקצוע (יועצים חיצוניים, מוסדות הכשרה, תוכניות מנהיגות ארציות).
2. חשוב להבטיח שגורמי מקצוע מתוך החברה הבדואית יהיו מעורבים בפיתוח, הוצאה לפועל ותכלול של הכשרות אלו על מנת להבטיח התאמה מקסימלית לקהלי היעד ולגיטימציה קהילתית.
3. חשוב להבטיח שההכשרות מחוברות מלכתחילה לפוטנציאל תעסוקתי ולמעסיקים/פרוייקטים ספציפיים מקרב הארגונים – כלומר, הצלחה בהכשרה מובילה בסיכוי גבוה להשמה.
4. כחלק מההכשרה חשוב לייצר מנגנון של מנטורינג – ליווי מתמשך של בוגרי ההכשרות אל תוך התפקידים החדשים שלהם.

המלצות לכיווני פעולה

פיתוח וביצוע הכשרות רוחביות ייעודיות לעובדים קיימים ומלאי פוטנציאלי

מסלולים נדרשים:

(דוגמאות; מומלץ לבצע מיפוי של מסלולים נדרשים נוספים).

1. **משרות כניסה** – הקניית כלים בסיסיים הדרושים להשתלבות בארגוני חברה אזרחית (רכזים זוטרים, מדריכי קבוצות וכד') כגון כלים טכנולוגיים בסיסיים, כתיבת מיילים, ניהול משימות וכתיבת דוחות.
2. **הכשרות לפיתוח עובדים קיימים** – כלים לניהול פרויקטים, ניהול זמן ותקציב, בניית שותפויות, עבודה עם מערכות מידע, מדידה והערכה וכד'.
3. **הכשרות מקצועיות לתפקידי מטה** – גיוס משאבים, ניהול תקציב, שיווק, ניהול הון אנושי, מדידה והערכה וכד'.
4. **הכשרות לעתודה ניהולית** – הכנה לקראת ניהול ראשון ולניהול מתקדם ובכיר.
5. **שיווק, הנגשה והכנה לטובת שילוב בתוכניות מנהיגות ארציות ובין לאומיות.**
6. **הסבות מקצועיות לאנשים בעלי רקע תעסוקתי קודם שהם פוטנציאליים להשתלב במשרות ברמות ביניים.**

המלצות לכיווני פעולה

פיתוח אישי ומקצועי של ה"זרם" (עובדים עתידיים הנמצאים בלימודים/הכשרה)

1. עבודה עם סטודנטים בתחומים רלוונטיים (חינוך, מדעי החברה והרוח, תחומים פרא-רפואיים וכד') ועם בוגרי הכשרות מקצועיות בתחומים רלוונטיים (מטפלות, סייעות וכד').

- לבחון את מסלולי ההכשרה הקיימים ואיך אפשר לסגור את הפער הקיים בין ההכשרות לבין הצרכים בשטח.
- להעשיר את הכלים והיכולות עימם מגיע קהל יעד זה לתעסוקה כך שיתאמו את דרישות הארגונים והרשויות.

2. יצירת רצף מהאקדמיה לחברה האזרחית – התנסות תוך כדי הלימודים בארגוני השטח (קורסים משלבי עשייה, משרות סטודנט, התמחויות).

הגיל הרך

איפיון מעמיק שלב ב'

משרדי ממשלה – תפקידים מרכזיים

משרד הבריאות

- **תפקיד:** שירות מונע בטיפות חלב.
- **פעילות מרכזית:**
- **28 טיפות חלב** המטפלות בחברה הבדואית.
- **ניידת חיסונים** – מגיעה לאוכלוסיות המרוחקות ביותר.
- **אתגרים מרכזיים**
- לא עודכנו תקנים מעל ל-20 שנה – עומס משמעותי אינו מאפשר לאחיות לתת את כלל השירותים האפשריים.
- האחיות חשופות לקשיים הרבים של האוכלוסייה – אתגר נפשי
- **הזדמנויות**
- אחוז כיסוי גבוה של האוכלוסייה הבדואית.
- טיפות חלב זוכות לאמון רב, מקום נטול סטיגמות – מהווה תשתית לפעילות נוספת ומקור למידע על האוכלוסייה (האחיות נמצאות גם בבתי הספר).

משרד העבודה

- **תפקיד:** אחריות על המשפחתונים המפוקחים (עד 5 ילדים), רישום וסבסוד למעונות היום והמשפחתונים המפוקחים.
- **פעילות מרכזית:**
- **משפחתונים מפוקחים** – רישוי, הקמה ופיקוח (לרבות פדגוגי).
- **אישור רישום וסבסוד** – מעונות היום והמשפחתונים.
- **אתגרים מרכזיים:**
- קריטריונים ובירוקרטיה מכבידה גורמים למיצוי נמוך של הסבסוד.

משרד החינוך

- **תפקיד:** אחריות על חינוך בגיל הרך ובפרט על מעונות היום (7 ילדים ומעלה).
- **פעילות מרכזית:**
- **מעונות יום מפוקחים** – רישוי, הכרה, פדגוגיה (הכשרות ותוכנית לימודים), בינוי ובטיחות.
- **מעונות יום עם רישיון** – רישוי ובטיחות.
- **תכלול יישובי** – תפקיד חדש שנכנס בימים אלו, מנהלת רשותית לידה עד 3.
- **אתגרים מרכזיים:**
- יחידה חדשה בשלבי הקמה.
- הגדלת ההשתתפות במעונות היום.
- רישוי מעונות היום הלא מפוקחים.
- פיקוח ושיפור התוכן והכלים הפדגוגיים

• **תפקיד:** אחראי על סבסוד פעוטות בסיכון (סבסוד קרוב למלא). על אף המצב הקשה בחברה הבדואית מספר הפעוטות הזוכים בסבסוד נמוך מאד.

משרד הרווחה

• **תפקיד:** אחראיות על בחירת הגופים המפעילים של מעונות היום המפוקחים ושל המשפחתונים (יש גם גוף ארצי שמפעיל אם הרשות לא בוחרת מפעיל). הקצאת שטחים לבניית מעונות יום מפוקחים.

רשויות מקומיות

מודלים ותכנים עיקריים

← ארגוני תוכן רחביים →

- **תפקיד:** העלאת מודעות, פיתוח תכנים, ביצוע פיילוטים למודלים חדשים, הכשרות כוח אדם, הטמעת מודלים והרחבתם.
- **סוגי ארגונים:** עמותות בדואיות ומשותפות (אג'יק, אלבאכור), מוסדות אקדמיים (בן גוריון, קיי ואחווה), עמותות ארציות (ג'וינט, בטרם, גושן).
- **אתגרים מרכזיים:**
 - תקציבים לפעילות (פילנתרופיה, משרדי ממשלה, אשכולות).
 - חיבור לרשויות מקומיות, חיבור למשרד החינוך.
 - כוח אדם בדואי (מדריכות, מנהלות פרוייקטים).

ארגונים מפעילי שירותים

- **תפקיד:** מפעילים מעונות ומשפחתונים מפוקחים בגילאי לידה עד 3.
- **סוגי ארגונים:** המשמשים כזרוע ביצוע של הרשות המקומית (מתנ"סים כגון ברהט ושגב שלום), עמותות מקומיות (מעין השלום ברהט) עמותות חיצוניות (קהילה).
- **אתגרים מרכזיים:**
 - הגדלת הביקוש לשירותים בשל אתגרי סבסוד ונגישות.
 - טיוב כוח אדם, ציוד ותשתיות פיזיות.

- **תפקיד:** רגולציה ושיפור שירותים לתינוקות ופעוטות (חברה בדואית וחברה כללית).
- **דוגמאות:** תוכנית "1000 ימים ראשונים", תוכנית "360 לילדים ונוער בסיכון".
- **אתגרים מרכזיים:** חיבור למחלקות חינוך ורווחה ברשויות המקומיות הבדואיות ולארגוני השטח; התאמת הקריטריונים והתוכניות למציאות ולצרכים בחברה הבדואית.

**תוכניות
ממשלתיות
רחביות**

שלושה מקרי בוחן

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המשרד
לשווקין חברתי
المشور
لشوقين חברתי

שגב שלום

תמצות המודל:

- שיתוף פעולה מערכתי בין מחלקות החינוך והרווחה ברשות המקומית, המתנ"ס, הקהילה (אימהות ואבות, אנשי דת, מנהיגות בקהילה), טיפת חלב, ויחידות טיפוליות של קופות החולים.
- תכלול כל השירותים במקום אחד ועל ידי פרוייקטורית ייעודית שמועסקת ברשות המקומית.

שחקנים/תוכניות:

- מנהלת יחידת גיל רך במועצה המקומית.
- מעונות של מתנ"ס שגב שלום.
- משפחתונים בהפעלת הרשות.
- מרכז הוליסטי לגיל הרך (כולל טיפת חלב, סניפי קופות חולים, עזרה במילוי טפסים לרישום ולסבסוד, סדנאות להורים וכד').

תמצות המודל: פתרונות בשטח של חסמים על ידי עמותה מפעילה חיצונית.

שחקנים/תוכניות:

- עמותת קהילה מפעילה מעון – הראשון מסוגו ביישובי המועצות האזוריות.
- התמודדות עם חוסר היכרות התושבים עם מודל של מעון, עם ביורוקרטיה (למשל קושי לפנות לעו"ס כדי לקבל הכרה) ועם חוסר התאמת הקריטריונים (למשל לנשים עובדות שהן נשים שניות).
- בניית מעקפים ופתרונות זמניים מול גורמי רווחה ומול האגף עד לייצוב המסגרת ובניית אמון מול התושבים.

רהט

תמצות המודל:

- עיר גדולה; מודעות, היצע וגם ביקוש גבוהים יחסית לשאר היישובים.
- אתגר של סבסוד ואיכות המענים במסגרות הקיימות.
- אין מודל יישובי מתכלל מעבר למסגרות ולשירותים.

שחקנים/תוכניות:

- ממוינת גיל ינקות במחלקת החינוך.
- מעונות של מתנ"ס רהט ושל עמותת מעיין השלום.
- משפחתונים
- פעילות של אלבאכור ולאחרונה של מרכז נאדיה.
- מרכז פסגה – הכשרת מטפלות וסייעות של המעונות.

ביר הדאג' (נווה מדבר)

• רוב אוכלוסיית התינוקות והפעוטות לא מכוסה על ידי מסגרות מפקחות.

• מיעוט ארגוני שטח שעוסקים בנושא באופן רחבי. חסרים ידע, יכולות, כוח אדם ותקציבים.

• אתגרים בתפעול בקרב העמותות המפעילות את המסגרות. האתגר המרכזי – סבסוד העלויות. אתגרים נוספים – תשתיות (מבנים וציוד) וכן תכנים של תוכניות נוספות (מעגן, מעטפת רכה).

• אתגרי כח אדם – הכשרה ראשונית במוסדות להשכלה גבוהה ובמסגרות שאינן אקדמיות, טיוב הכשרות המשך, פיקוח ותנאי העסקה

• יציבות – התקיימו פיילוטים רבים לאורך השנים, אשר לא יצרו פעילות רציפה והובילו לאכזבה בשטח לצד חוסר הטמעה של שינויים ארוכי טווח.

טווח.

• קיימת שונות משמעותית בין תתי קבוצות בחברה הבדואית ובין היישובים: ברהט וגם כנראה בשגב שלום וחורה – יש יותר ביקוש למעונות ומשפחתונים מפקחים. בחלקים מרוחקים יותר וביישובים הקטנים והבלתי מוסדרים קיים מחסור במסגרות מפקחות, אשר יחד עם מגבלות נגישות, סבסוד ומודעות נמוכה מובילים לביקוש נמוך.

• ניתן לחלק (בהכללה) לשני פלחים באוכלוסייה שדורשים מענים שונים:

• "משתתפים פעילים או "על הסף": משפחות שמעוניינות לשלוח את הילדים והמודעות קיימת, אך מתמודדות עם חסמים שונים.

• "משפחות לא מעורבות": היכן שחסרה מודעות/עניין לשלוח למסגרות (בהלימה עם מחסור במסגרות).

אתגרים שונים עבור כל פלח באוכלוסייה:

• עבור המשפחות המעורבות: איך להגביר השתתפות בקרב מי שמוכנים או כמעט מוכנים? איך משפרים את המענים הקיימים?

• עבור המשפחות שאינן מעורבות/מעוניינות: איך להעלות מודעות לחשיבות העבודה עם גיל רך? אילו מודלים קהילתיים יותר יכולים להתאים לקבוצה הזאת?

יכולים להתאים לקבוצה הזאת?

מדדים

טווח קצר: שיפור במודעות ההורים לגבי חשיבות ההתפתחות בגיל הרך ובתחושת המסוגלות שלהם בתחום.

טווח קצר: שיפור במודעות והכלים העומדים לרשות מטפלות במסגרות הלא מוכרות.

טווח ביניים: עלייה בכמות המסגרות המוכרות – מעונות, משפחתונים ומודלים קהילתיים חדשים.

טווח ביניים: עלייה במספר ואיכות כוח האדם במסגרות, בייחוד בתחום ההתפתחות המוקדמת והשפתית.

טווח ביניים: עלייה באיכות התכנים במסגרות – שילוב תוכניות העשרה, התפתחות, אוריינות וכן הלאה.

טווח ביניים: עלייה במגוון המודלים המוכרים ובכמות ואחוז התינוקות והפעוטות המשתתפים במסגרות מוכרות אלו.

טווח ארוך: שיפור ביכולות ומיומנויות של הילדים בגן, בכיתה א' ובהמשך.

המלצות לכיווני פעולה – משפחות משתתפות או "על הסף"

עידוד היצע וביקוש על ידי טיוב מנגנונים ומסגרות קיימות והסרת חסמים

הגברת ביקוש:

מוצע לבחון מנגנוני תמיכה וסבסוד חלופיים/נוספים למסגרות קיימות (מעונים ומשפחתונים) שכן החסם המרכזי שנמצא הוא החסם הכלכלי והקושי של המשפחות להבטיח סבסוד במנגנונים הקיימים.

שיפור מערך נגישות:

- סיוע לארגוני השטח בפתיחת מעונות ומשפחתונים בשכונות ובהתאם למאפייני המגורים (גודל ומעמד יישוב, צפיפות, משפחות ושבטים). יאפשר צמצום הצורך בהסעות בגילאים אלו.
- התאמת שעות פעילות (לשעות עבודה, לשעות גני חובה ובתי ספר).
- עבודה של העמותות המפעילות עם הרשות המקומית (מחלקות חינוך ורווחה) והקהילה להנגשת מידע על מסגרות קיימות וזכאות לסבסוד, ולהפחתת חסמים ביורוקרטיים.

הון אנושי ותכנים:

- איכות כוח אדם – הכשרות, ליווי ותמיכה בצוותי המעונות והמשפחתונים (לדוגמא, מרכז פסגה ברהט).
- שיפור תנאי ההעסקה של המטפלות והסייעות.
- שיפור התכנים במסגרות – שילוב תכני העשרה והתפתחות, חוגים, תוכניות התערבות וכן הלאה.
- שדרוג ואספקת ציוד ומבנים, ויצירת מודלים גמישים (כגון מבנים יבילים, השכרה, הרחבת אשכולות גנים קיימים, הצמדה לבתי ספר).

כיוון פעולה המתייחס למודל חדש

כיוון פעולה המתייחס למנגנון קיים

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המלצות לכיווני פעולה – משפחות לא מעורבות, לא מעוניינות

העלאת מודעות ויצירת מודלים חדשים/טרומ-מודלים קיימים

- יצירת **מסגרות קהילתיות מותאמות** למשפחות מרובות ילדים, במסגרת היישוב והשבט להגברת הנגישות והאטרקטיביות.
- לפעול עם מה שקיים ("משפחתונים דה-פקטו" במסגרת המשפחתית) ולבנות הכשרות ומודעות – קידום בטיחות, תזונה, משחק ופדגוגיה – במסגרות אלו, על ידי הבאת תוכניות אל הבתים (אימהות וסבתות) ושימוש בטיפת חלב כפלטפורמה לשירותים נוספים.
- יצירת **תמריצים להשתלבות** במסגרות קהילתיות אלו (למשל על ידי מנגנוני סבסוד אלטרנטיביים, מתן משחקים, ספרים, תמריצים לאימהות ולסבתות המפעילות).
- **התנדבות** – שילוב צעירות וצעירים בשנת מעבר ובמסגרות נוספות להתנדבות עם הגיל הרך, אשר תסייע בפעילות השוטפת וכן תכין אותם לקראת חיי המשפחה.

ביצוע קמפיינים להעלאת מודעות לחשיבות חינוך בגיל הרך ומתן כלים בקרב הקהילה וההורים – אימהות, אבות וסבתות: בסיוע של טיפות חלב, המתנ"סים, ארגונים ארציים (כגון בטרם), מנהיגים קהילתיים ומנהיגי דת.

מודלים של חינוך ותמיכה לקהילות מרוחקות – יחידות ניידות עם אנשי מקצוע ומשאבים.

מיפוי צרכים של ההורים – מחקר רוחבי ויישובי במסגרתו ייבחנו הצרכים העולים מצד ההורים בנוגע לגילאי לידה עד 3.

כיוון פעולה המתייחס למודל חדש

כיוון פעולה המתייחס למנגנון קיים

המלצות לכיווני פעולה – המלצות רחביות

פיתוח והרחבת מודלים קהילתיים, יכולות יישוביות והון אנושי

מודלים קהילתיים ויישוביים:

- **מרכז יום יישובי** – מודל יישובי לטיפול ומענה לצרכים התפתחותיים לילדים בגילאי לידה עד 3 שלא במסגרות.
- **מודל שגב שלום** – שיתוף פעולה מובנה בין רשות מקומית, מתנ"ס, טיפת חלב, קופות חולים ומעונות ליצירת מרכז יישובי שמתוכלל בתקן רשותי.
- **מודל "חצרות"** – פותח ומופעל על ידי אלבאכור. שיתוף פעולה עם רשות מקומית להכשרת מדריכות הורים מקומיות שיפעלו בחצרות עם אימהות היישוב ועם נשות מקצוע (מספרות סיפורים, תזונאיות, מומחיות להתפתחות הילד).
- **מודל "הורים כשותפים"** – המודל המקורי פותח על ידי אג'יק והוטמע במשרד הכלכלה עד 2020. משלב נשות מקצוע ואימהות במסגרות במבנים יבילים צמודי בתים, מעטפת פדגוגית וסבסוד כמעט מלא.

הכשרות:

- טיוב הכשרות לנשות מקצוע בתחומי רלוונטיים (התפתחות הילד – לרבות איתור, תזונאיות, עובדות סוציאליות, קלינאיות תקשורת) ויצירת תימרוץ (כגון מלגות ייעודיות) לתחומים אלו וכן למחקר.
- שיפור תוכניות פדגוגיות קיימות לילדי הגיל הרך והרחבה של תוכניות אוריינות שפתית (ספריות בכל יישוב, כישורי חיים, העשרה).

דגשים:

- מיפוי מסגרות ושירותים יישובי, התאמה יישובית של המענים, המסגרות וכוח האדם בכל יישוב, בשל השונות הרבה בין היישובים והעדפה לכוח אדם מקומי.
- חיבור לפלטפורמות ארציות (כגון "360") ברמת היישוב והאזור.

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המשרד
לשוויון חברתי

שפות

ע
ע

איפיון מעמיק – שלב ב'

מענים קיימים על ציר הזמן

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המשרד
לשוויון חברתי

משרד החינוך
הוא המפעיל

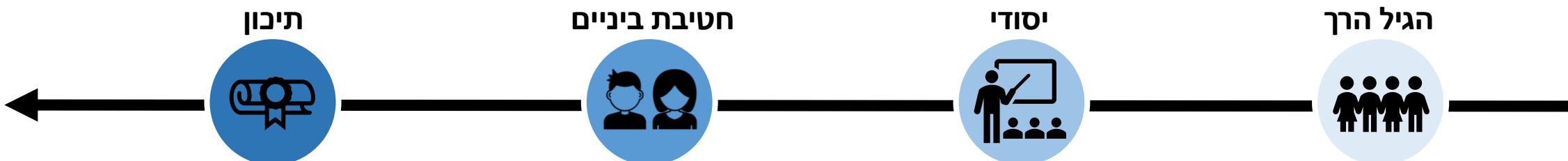
פועל בתוך
המסגרות
הפורמליות

פועל מחוץ
למסגרות
הפורמליות

גנים: אין פדגוגיה
לשונית מובנית

מכיתה א': ערבית ספרותית | מכיתה ב'-ג': תחילת
לימודי עברית | מכיתה ג'-ד': תחילת לימודי אנגלית

תיכון: בגרויות (ערבית, עברית, אנגלית)

טעימות בעברית: כישורי שפה ושיח, גנים עד א'-ב' (נסגר השנה
בגלל מגבלת תקציב)

"עלמא, א' תחילה": קריאה וכתיבה מעבר מהגן לכיתה א'

האוניברסיטה העברית, "נקרא ביחד בערבית": אוריינות ממוחשבת
להתמודדות עם אתגר הדיגלוסיה. כיתה א' ופיילוט בגנים

קרן הרולד גרינספון, "מכתבת אלפאנוס": עידוד קריאה, מהגנים
עד כיתה ב'

אלקסמי, קיי ונבראס, "בדאיאת
חכאיאת": העלאת המודעות לאוריינות
שפתית בגיל הרך במעונות יום

מתנ"ס והספרייה העירונית רהט,
"סונדוק אלחכאיא": תיבת הסיפורים
לשימוש הגננות

אלבאכור: תכנית לעידוד קריאה בגיל
הרך; קורס מספרות סיפורים למטפלות
הגיל הרך וספריות נידות

אג'יק: ספרים המותאמים לגיל הרך

משרד הביטחון, "מורות חיילות":
לימוד עברית מדוברת

בוד'ור: לימודי עברית עם מתנדבים
יהודים בכיתות ה'-ו'

צעד קדימה: לימוד אנגלית אחה"צ
(רהט)

אג'יק, "שביבת אג'יק": ארגון נוער בכיתות ג'-ו', הפעילות כוללת דגש על השפה העברית והשפה הערבית

صحتين "שח-תן": דיאלוג בין בני נוער ערבים
ויהודים

כוכבי המדבר: דגש על הוראת עברית והוראה
בעברית בתיכון ובמסגרת "רוואפד" – החינוך
הבלתי פורמלי של בית הספר (הדרכה ערבית-
יהודית)

מט"ח, "עברייטנא": אולפני עברית מרחוק
(כיתות י'-ו'א)

חוסידמן, "גשר לאקדמיה": חיזוק השפה
העברית במסגרת התוכנית בכיתה י' בלבד

בית יציב/SFI, "מומנטום": לכיתות י'-ב עם
5 יח' עברית במסגרת התוכנית

מרכז תמר, "מדברים את זה": עברית מדוברת

השחקן העיקרי – מערכת החינוך: קיימים אתגרים רחבים ועמוקים הן בנוגע לכח אדם והן לגבי פדגוגיה בנוגע לכל השפות משלב הקניית שפת האם בגני הילדים.

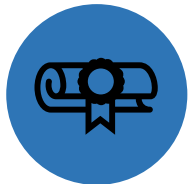
כיום, ביסוס בלתי מספק של שפת האם משפיע לרעה על כל הרצף השפתי והלימודי.

מחסור בכלים למדידת איכות התוכניות ורמת האוריינות השפתית של בוגריהן.

חסר ניהול תחום האוריינות השפתית ותכלול היוזמות השונות.

קיימים בשטח מגוון התערבויות ללימוד שפת אם ושפות נוספות כתמיכה במערכת הפורמלית, אך הן **מקיפות רק מעט מן הצרכים** וקהלי היעד (פעוטות, תלמידים, צוותים והורים).

תיכון

חטיבת ביניים

יסודי

הגיל הרך

מודלים רבים נכנסים רק בתיכון ולאחר סיומו (שנות מעבר, הכנה לאקדמיה).

פעילות מצומצמת התומכת במערכת הפורמלית לטובת חיזוק שפתי ביסודי וחוסר מיוחד בחטיבת הביניים.

דגש רב על ספרים וסיפור סיפורים במסגרת תוכניות שונות, ברמות שונות של הכשרה, פריסה והמשכיות.

מרבית הפעילות בתיכונים מופנית לאוכלוסייה חזקה בדגש על הכנה לאקדמיה (עברית ואנגלית).

רמה שפתית נמוכה ביותר של התלמידים, המובילה לשיעורי אנאלפביתיות גבוהים בגילאי חטיבת הביניים.

בוצעו מספר הכשרות לגננות ומטפלות לטובת חיזוק מיומנויות שפה.

צורך ביצירת מוטיבציה ללימוד עברית בקרב חלק מהקבוצות.

מדדים – כיצד למדוד את טיוב היכולות השפתיות?

טווח ביניים: עלייה בהישגי התלמידים במיצ"ב (בחינות שפת אם) ובמבחנים הבינלאומיים (אוריינות שפתית).

טווח ארוך: ירידה בשיעור האנאלפביתיים בסיום היסודי (מבדקי עמי"ת), עד למיגור התופעה.

טווח ביניים: עלייה באיכות כוח האדם והפדגוגיה בהקניית אוריינות שפתית.

טווח ארוך: עלייה במספר ואחוז הניגשים והמסיימים בהצלחה בגרויות מורחבות בשפות.

טווח קצר: יצירת מדדים (ומדידה) לאיכות רכישת שפות על פי סטנדרטים מקובלים (דחיסות לשונית, הבעה, כתיבה).

המלצות לכיווני פעולה

פיתוח והטמעת תוכניות להקניית שפת אם מגיל מוקדם ככל האפשר, עם **הסתכלות ארוכת טווח** על לימוד שלוש השפות (מתי מתחילים ללמד כל שפה, שילוב בין פורמלי לבלתי פורמלי).

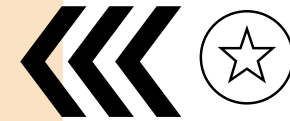
השקעה ממוקדת **בפיתוח פדגוגיה** עדכנית, מגוונת ואפקטיבית ללימוד כל אחת משלוש השפות בכל הגילאים, תחת מדידה ובקרת איכות. שילוב של ארגוני השטח ומומחים בדואים בתהליך זה.

הרחבה בכלל הגילאים של **תוכניות קיימות שימצאו מוצלחות** על בסיס מדידה, כמו גם יציאה לפיילוטים מבוקרים.

בניית מהלך מתכלל הכולל שילוב של ארגונים ומומחים בדואים לכל תחום האוריינות השפתית (שלוש השפות) לכל הרצף הגילאי. שינוי הפרדיגמה מהתמקדות בהכנה להשכלה ושוק העבודה למיקוד באוריינות שפתית כמיומנות לחיים (למשל, עברית דבורה ולא רק 5 יחידות בגרות).

חיזוק **הכשרות כוח אדם וכלים פדגוגיים** משלב הלימודים האקדמיים ובמהלך שנות ההוראה לכלל הצוותים החינוכיים (למשל, תנאי סף בעברית ואנגלית למורות הרלוונטיות).

שילוב מורות ומורים יהודים ללימוד עברית בבתי הספר הבדואים תוך ביסוס פדגוגיה ללימוד עברית כשפה שניה. קידום **מפגשים עם החברה היהודית** לטובת הגברת החשיפה והשימוש בשפה העברית.

הכשרת כוח אדם מקצועי בדואי (כגון קלינאיות תקשורת וסייעות לשוניות) וחיבורו למערכת החינוך מהגילאים המוקדמים ביותר.

כיוון פעולה המתייחס למודל חדש

כיוון פעולה המתייחס למנגנון קיים

צעירים

איפיון מעמיק – שלב ב'

מיפוי עומק: ארגונים ותוכניות לצעירים וצעירות

מופו מעל ל-60 תוכניות ומסגרות ייעודיות עבור
 צעירות וצעירים בדואים בנגב המופעלות על ידי
26 ארגונים מקומיים וארציים

24 עמותות

11 עמותות דרומיות

**9 עמותות אשר מרכז פעילותן הוא קידום החברה
 הבדואית**

**מתוכם שתי תוכניות ממשלתיות
 בהפעלה רשותית**

יתד (צעירים בסיכון) • מרכז צעירים
 חורה

**מתוכן תוכניות המופעלות על ידי
 עמותות ארציות, בינהן, שלוש
 תוכניות ממשלתיות**

ריאן • רואד • שירות אזרחי

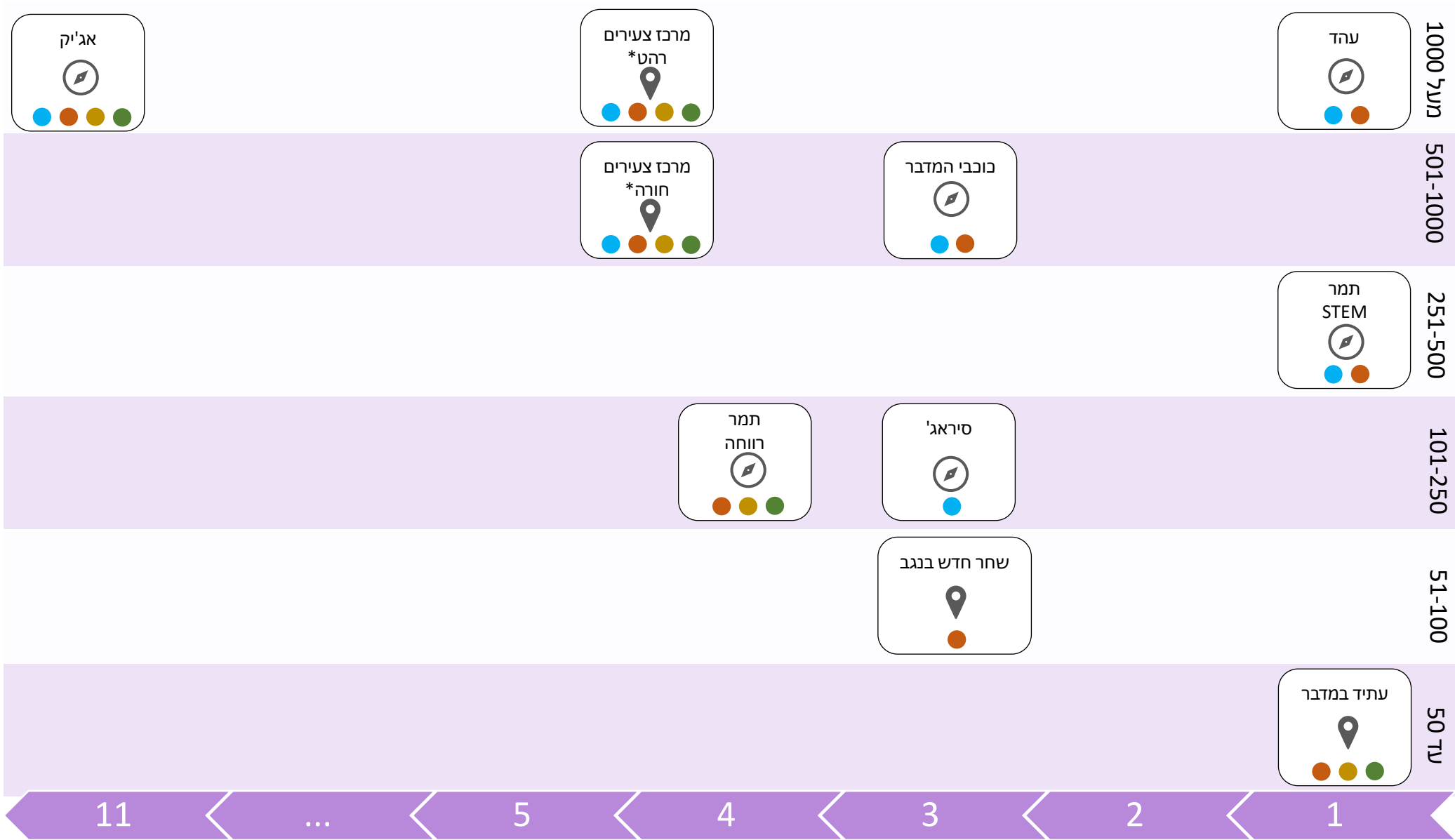
ארגונים בדואים ומשותפים – פריסת השדה

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המשרד
לשווקים חברתיים

מספר ארגונים כולל

קהלי יעד

- חסרי מעש
- ללא בגרות מלאה
- פוטנציאל אקדמי
- סטודנטים ואקדמאים

אופי הפעילות

- מקומי
- אזורים

*מרכזי הצעירים פועלים כגופים מתכלים ומשתפים פעולה עם ארגונים ארציים ומקומיים – בהתאם קשה להגדיר את מספר המשתתפים ואת מספר התוכניות הפועלות בכל מרכז.

תוכניות לצעירים – איפיון

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המשרד
לשווייון חברתי

סוג תוכנית

רשת בוגרים

4

רשתות

כ-1800

משתתפים**

שירות אזרחי

8

עמותות

כ-1100

משתתפים

שנת מעבר

10

תוכניות

כ-500

משתתפים

מודל הפעלה

35

תוכניות מקומיות תוכניות אזוריות

קיימות כ-10 תוכניות המפעילות את שני המודלים

31

מספר משתתפים שנתי

(ברוטו)

כולל כפילויות משמעותיות*

רמות השכלה*

כ-2,450

סטודנטים ואקדמאים

כולל רשתות בוגרים

ב-14

תוכניות ייעודיות

כ-1,650

פוטנציאל אקדמי

כולל רואד

ב-12

תוכניות ייעודיות

כ-570

בגרות חלקית ומטה

ב-6

תוכניות ייעודיות

כ-5,400

בתוכניות מעורבות
ללא הגדרת רמת השכלה

ב-13

תוכניות

מגדר

כ-49 תוכניות מעורבות

במרביתן רוב מובהק לנשים

7

תוכניות ייעודיות
לצעירות

4

תוכניות ייעודיות
לצעירים

* בכלל מספרי המשתתפים קיימות כפילויות משמעותיות בתוך ובין הקבוצות. ** ללא ליווי בוגרים שאינו מאוגד במסגרת "רשת".

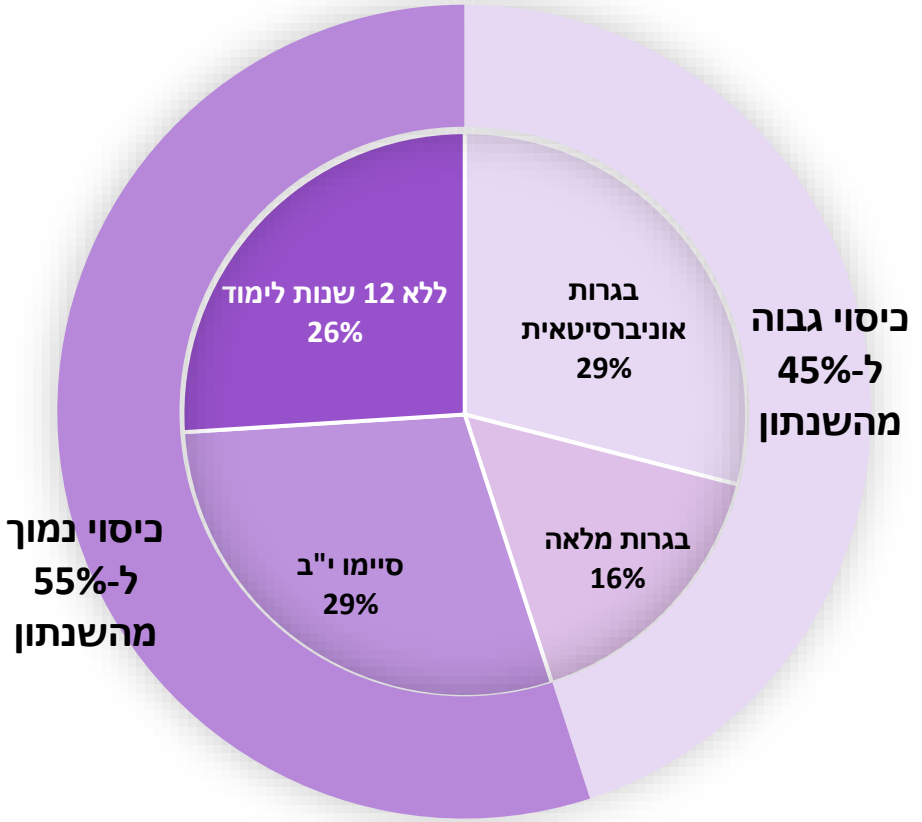
אבחון המצב הקיים

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

התפלגות שנתון על פי רמת הבגרות

קיימות תוכניות ייעודיות רבות עבור בעלי פוטנציאל אקדמי.

בנוסף, השתתפות רחבה של בעלי פוטנציאל אקדמי – בעיקר נשים – בכלל התוכניות המיועדות לגילאים אלו.

חלק ניכר מקבוצה זו מקבל הכוון אקדמי כבר משלב התיכון.

פיתוח המודלים עבור הקבוצות המוחלשות נמצא בראשיתו.

גם בתוכניות המיועדות לאוכלוסיות בסיכון, שיעור ההשתתפות של הקבוצות המוחלשות נמוך, ובפרט של גברים.

תלמידים חלשים אינם מקבלים כל הכוון לפני גיל 18.

קיים כיסוי נמוך של צעירים וצעירות מקבוצות מוחלשות, ושל צעירים גברים בכל הרמות. קיים מחסור משמעותי בהכוון וליווי ללימודים טכנולוגיים ומקצועיים.

תובנות

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המשרד
לשווייון חברתי

אתגר הנשירה –

נשירה ואובדן דרך במעבר בין מסגרות (בין תיכון לשנות מעבר, בין שנות מעבר לאקדמיה וכן הלאה). הרצף חשוב כדי לאפשר לצעירים למצוא את מקומם, תהליך שיכול לקחת כמה שנים.

אתגר סיום התיכון –

כיום קיימת התחלה מאוחרת יחסית של התוכניות מול סיום לימודים מוקדם (נשירה) אצל רבים.

תהליכי הכוון בתיכון –

צרכים להתחיל מוקדם יותר (כיתה ט'-י') ולהבטיח ליווי לאורך זמן.

אמון – קיים אי אמון מובנה. בניית האמון דורשת משאבים וזמן, לאחר שכבר נרכש האמון של הצעיר חשוב להשתמש בו לאורך זמן ובפרט במעבר בין מסגרות.

סקייל – יש הרבה מודלים והרבה פעילות, אך

היקפי הצרכים הם בסדר גודל אחר לגמרי. יש לבצע הגדלה והרחבה מסיבית של מעגל מקבלי השירותים. בדגש על נושרים מהתיכון וגברים במודלים שיאפשרו להם לשלב עבודה/הכשרה לצד חיזוק יכולות.

סטודנטים ואקדמאים מהרשות ומחול"ל –

אוכלוסייה בלתי ממופיה, הדורשת התייחסות פרטנית בשל צרכים ייחודיים.

חשיבות עבודת עומק בתוך כל יישוב –

העבודה בתוך הרשות דורשת היכרות מעמיקה עם המבנה החברתי בתוך היישוב. בלי להכיר את היישוב ובלי להיות מוכר ומקובל בו, אי אפשר לעבוד בתוכו.

מודל אזורי/יישובי – מה עדיף?

בשלב הגיוס לתוכניות ויצירת האמון הראשוני נראה כי עדיף ברמה היישובית (ואף החמולתית). בהמשך – נראה כי נכון לבחון על פי מאפייני הקבוצה.

נישורי חיים ומיומנויות רכות – צורך

בחיזוק יכולות אלו באופן מעמיק במסגרת התוכניות.

מדדים – כיצד ניתן יהיה למדוד התקדמות בתחום הצעירים?

טווח קצר: יצירת מודלים מוצלחים לגברים צעירים בכלל ולנושאים מתיכון בפרט – שיובילו לגידול בהשתתפותם במסגרות המשך.

טווח בינוני: הגדלת מספר בוגרי המסגרות (שנות מעבר, אקדמיה, מה"ט, הכשרות, ותוכניות נוספות) המגיעים מתוך קהלי היעד שאינם מכוסים כיום.

טווח בינוני: הגדלת מספר ואחוז המשתתפים בלימודי המשך ותעסוקה איכותית. שיפור בהתאם לנקודת הפתיחה של תתי הקבוצות השונות.

טווח בינוני: צמצום נשירה מתיכון וממסגרות לימודי המשך (אקדמיה, טכנולוגי, מקצועי).

טווח ארוך: צמצום אחוז חסרי המעש.

טווח ארוך: צמצום אלימות ופשיעה.

המלצות לכיווני פעולה

האגף לפיתוח כלכלי חברתי
בחברה הבדואית בנגב
قسم التطوير الاقتصادي الاجتماعي
في المجتمع البدوي في النقب

המשרד
לשווייך חברתי

-

מתן מידע, הכוון וייעוץ מכיתה ט' **עבור כולם** לשם יצירת ראיית עתיד משלב התיכון ותמיכה במניעת נשירה.
-

הרחבה משמעותית של הפעילויות הקיימות לצעירות וצעירים בכל רמות ההשכלה. יצירת מגוון מסלולים, תמונות עתיד מגוונות המתאימות לכלל תתי הקבוצות, בהתאם ליכולות ולאפשרויות לימודים והכשרה אשר יובילו לתעסוקה מכבדת ואיכותית.
-

חיזוק והרחבת רשתות בוגרים ותוכניות המלוות לאורך זמן לטובת מניעת נשירה בין המסגרות.
-

פיילוט תכלול צעירים יישובי במרכזי צעירים חזקים, הכולל יצירת רצף גילאי וחינוכי מגיל הנוער ומעלה יחד עם מסגרות החינוך הפורמליות והבלתי פורמליות, הנגשת וייזום מסלולים עבור הצעירים ביישוב.
-

בניית מודלים לעבודה עם ההורים ועם מנהיגי דת וקהילה כדי לייצר תמיכה מותאמת קהילתית לצעירים ולתוכניות השונות.
-

בניית מערכת רישות ותכלול לכלל התוכניות – למידה משותפת, מדדים אחידים, שיתוף בידע ופדגוגיה מוצלחת, הבטחת רצף מענים, הטמעת תוכניות מול גורמי מדינה. כולל כוח אדם ייעודי לכך.
-

מיפוי ובניית תוכניות עבור סטודנטים ואקדמאים מחו"ל – מיפוי מוסדות ותחומי הלימוד בהם לומדים קבוצות גדולות של סטודנטים בדואים, אפיון האתגרים במהלך ולאחר הלימודים ובניית תוכניות סיוע בהתאם.

כיוון פעולה המתייחס למודל חדש

כיוון פעולה המתייחס למנגנון קיים